

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Iva Havlíková

Portugalština v Macau

Portuguese in Macau

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Jindrová, Ph.D

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat PhDr. Jaroslavě Jindrové, Ph.D. za vstřícné vedení této diplomové práce, a také za všechny vědomosti předané během mého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 31. července 2013

.....
Iva Havlíková

Klíčová slova (česky)

Macao, portugalština, kreolský jazyk Patuá, dialekt

Klíčová slova (anglicky):

Macau, Portuguese, creole language Patuá, dialect

Abstrakt (česky)

Tato práce s názvem *Portugalština v Macau* si klade za cíl prozkoumat stav portugalského jazyka v této bývalé portugalské kolonii. Práce je členěna do několika hlavních kapitol. K podrobnému zmapování situace portugalského jazyka je nejprve potřeba plně porozumět historickému vývoji v této oblasti i v Číně, jejíž je dnes součástí. Dějinám portugalské přítomnosti v Macau se věnuje kapitola první.

Druhá kapitola se zabývá demografií. Popisuje vývoj počtu obyvatel a národnostního složení. Přihlédnuto je i k věkovému složení populace, místu narození obyvatel a náboženství.

Prolínání jednotlivých kultur na poloostrově Macao dalo vzniknout specifické skupině obyvatel, která se kulturně neztotožňuje ani s čínskou většinou, ani s portugalskou menšinou. Specifickou komunitu rodilých Macajců, tak zvaných *filhos da terra*, definuje třetí kapitola. Je nastíněna historická formace této komunity a nejdůležitější rysy její kultury.

Vzhledem k etnické rozmanitosti lze předpokládat, že tuto skutečnost bude odrážet i jazyková situace. Té se věnuje čtvrtá kapitola. V úvodu přináší přesné údaje o počtech mluvčích, poté přibližuje jednotlivé formy čínštiny, kterými se zde hovoří, přičemž je třeba odlišovat mezi standardní čínštinou, kantonštinou a ostatními dialekty. Kromě oficiálních jazyků pojednává i o angličtině, jejíž užívání se v posledních letech významně rozšířilo.

Pátá kapitola, nejobsáhlejší část práce, se už detailněji zaměřuje na portugalštinu na tomto území. Popíše vývoj portugalštiny po dobu portugalské přítomnosti a její místo v dnešní společnosti. Až donedávna zde existoval kreolský jazyk na základě portugalštiny, nazývaný Patuá. V rámci kapitoly jsou popsány specifické fonetické, morfologické a syntaktické rysy tohoto jazyka. Druhá část této kapitoly detailněji mapuje současný stav portugalského jazyka v Macau, včetně jeho fonetické, morfologické, syntaktické a lexikální stránky. Krátce pojednává i o prozódii a pragmatické stránce jazyka. Kapitola vychází zejména z prací Graciete Nogueiry Batalhy.

Portugalsky psané literatuře v Macau je věnována kapitola šestá. Obsahuje nastínění literárního vývoje na tomto území, podrobněji se zaměřuje na nejvýraznější autory 20. století, jakými jsou Luís Gonzaga Gomes, Deolinda de Conceição, Henrique de Senna Fernandes, José dos Santos Ferreira a Leonel Barros.

Sedmá kapitola je zaměřena na výuku portugalského jazyka v Macau. Podává informace o místním vzdělávacím systému a podrobněji se zabývá vývojem výuky portugalštiny před a po předání Macaa Číně. Snaží se rovněž poukázat na úroveň výuky, na problémy čínských studentů při studiu portugalštiny a zjišťuje, jaká je jejich nejčastější motivace pro studium portugalštiny.

Na otázku, jaké jsou perspektivy portugalského jazyka na tomto malém území na jihu Číny, se snaží odpovědět poslední osmá kapitola. Zamýšlí se nad rozhodujícími faktory pro šíření portugalštiny na tomto území.

Abstract (in English):

The aim of this thesis, called Portuguese in Macau, is to examine the situation of Portuguese language in the former Portuguese colony. The thesis is divided into several main parts. In order to examine the situation of Portuguese language in detail, a complete understanding of historical development in this territory as well as in China, where it belongs nowadays, is required. The history of Portuguese presence in Macau is outlined in the first chapter.

The second chapter focuses on Macau's demographics. Development in number of inhabitants and ethnic composition is described. The chapter also takes account of population age composition, place of birth and religion.

As a result of interaction of diverse cultures in Macau peninsula, a specific group of inhabitants has been formed. This community does not identify themselves neither with the Chinese majority nor with the Portuguese minority. The chapter tends to define, who these native inhabitants of Macau, the so called *filhos da terra*, are. The historical formation and the most important characteristics are described.

Considering the diverse ethnic composition of Macau's population, we can expect that this fact will be reflected in language situation of the territory. The fourth chapter focuses on language situation. Its first parts provide exact figures concerning languages and their speakers. The following parts describe different forms of Chinese that are spoken in Macau. It is essential to distinguish between Mandarin, Cantonese and other Chinese dialects. Apart from Macau's official languages, the situation of English language is mentioned. The use of English has increased considerably in last few years.

The fifth chapter, which is the longest one in this thesis, is dedicated to a detailed description of Portuguese language in Macau. The development of the language during the Portuguese presence in Macau is described as well as the language's position in contemporary local society. Until recent times there has been a Portuguese-based creole called Patuá. The chapter includes the language's phonetic, morphological and syntactic characteristics. The second part of this chapter focuses on the actual state of Portuguese language in Macau and further discusses its phonetic, morphological, syntactic and lexical aspects. A brief introduction of the prosody and pragmatics is included. Mainly works of Graciete Nogueira Batalha were used as a source for this chapter.

The sixth chapter deals with Portuguese written literature in Macau. It contains an outline of literary development in Macau and describes in more detail the most important authors of the 20th century like Luís Gonzaga Gomes, Deolinda de Conceição, Henrique de Senna Fernandes, José dos Santos Ferreira and Leonel Barros.

The seventh chapter provides information about local educational system and further focuses on development of teaching Portuguese until the year 1999 and in the period after the year 1999. The emphasis is placed on the quality of education, problems that Chinese students deal with during their study of Portuguese and the most common reasons for studying Portuguese are identified.

The last eight chapter attempts to find out what are the future perspectives of Portuguese language in this small territory in Southern China. Deciding factors for diffusion of Portuguese language are considered.

Obsah

Úvod.....	3
1. Portugalská přítomnost v Macau.....	5
1.1 16. století.....	5
1.2 17. století.....	6
1.3 18. století.....	8
1.4 19. století.....	9
1.5 20. století.....	11
2. Demografie	14
2.1 Vývoj počtu obyvatel.....	14
2.2 Věkové složení populace	17
2.3 Místo narození	17
2.4 Národnostní původ	18
2.5 Náboženství.....	18
3. Macajská kulturní identita	20
4. Jazyková situace v Macau	23
4.1 Čínské dialekty a kantonština.....	24
4.2 Standardní čínština.....	26
4.3 Angličtina.....	27
5. Portugalština.....	29
5.1 Kreolský jazyk Patuá.....	31
5.1.1 Fonetika.....	32
5.1.1.1 Vokály.....	32
5.1.1.2 Konsonanty	33
5.1.1.3 Diftongy.....	34
5.1.1.4 Přízvuk.....	34
5.1.2 Morfologie.....	34
5.1.2.1 Podstatná jména	34
5.1.2.2 Přídavná jména	36
5.1.2.3 Člen	38
5.1.2.4 Zájmena.....	38
5.1.2.5 Číslovky.....	43
5.1.2.6 Slovesa.....	44
5.1.2.7 Předložky.....	46
5.1.2.8 Příslovce	48

5.1.2.9 Spojky	52
5.1.2.10 Citoslovce	55
5.2 Současný stav portugalského jazyka v Macau	56
5.2.1 Fonetika.....	57
5.2.1.1 Vokály.....	58
5.2.1.2 Konsonanty	59
5.2.2. Morfologie.....	60
5.2.3 Syntax.....	63
5.2.4 Lexikum	67
5.2.5 Prozódie	69
5.2.6 Pragmatická stránka.....	70
6. Portugalsky psaná literatura v Macau	72
7. Výuka portugalského jazyka v Macau	77
7.1 Vzdělávací systém v Macau.....	77
7.2 Výuka portugalštiny v Macau do roku 1999	78
7.3 Výuka portugalštiny v Macau po roce 1999.....	80
8. Budoucnost portugalského jazyka v Macau	83
Závěr	85
Resumé	89
Bibliografie.....	91

Úvod

Macao, bývalá portugalská kolonie, se nachází v ústí Perlové řeky na poloostrově vybíhajícím z čínské pevniny do Jihočínského moře. Náleží k němu ještě přilehlé ostrovy Taipa a Coloane. Jeho rozloha činí pouhých 28, 6 km². Žije zde 552 503 obyvatel a je nejhustěji zalidněným městem na světě.

První kontakty mezi Portugalskem a čínským císařstvím byly navázány na začátku 16. století. V padesátých letech téhož století se Portugalcům podařilo podplatit vládní úředníky v Guangdongu a bylo jim tak povoleno kotvit a obchodovat v přístavu Macao. Od roku 1557 se Portugalci začali v této oblasti trvale usazovat. Díky své výhodné geografické poloze a monopolu na obchod s Čínou se přístav Macao postupně stal nejdůležitějším obchodním centrem pro celou oblast.

Roku 1887 si portugalská vláda vymohla podepsání smlouvy mezi Čínou a Portugalskem, ustanovující odstoupení Macaa Portugalsku. Změna přišla až o sto let později, kdy se obě země dohodly na obnovení čínské suverenity nad Macaem od 20. prosince 1999. Od té doby Macao náleží Čínské lidové republice jako její zvláštní správní oblast. Po celou dobu svoji existence mělo vždy velmi nezvyklý politický status, i dnes se zde uplatňuje princip „jedna země, dva systémy“. Z malé rybářské osady na jihočínském pobřeží postupně vyrostlo moderní město, které proslulo hazardními hrami.

Již v 16. století složení zdejšího obyvatelstva kromě Číňanů a hrstky Portugalců obohacovali obyvatelé z celé Asie, především z Indie, Malajsie, Indonésie, Japonska a Filipín. Později se zde usazovali i Evropané a Afričané. Společně zde formovali jedinečnou kreolskou kulturu a také velice multikulturní prostředí.

Macao je jazykově velmi rozmanité území. Používají se zde hned tři oficiální jazyky – kantonština, standardní čínština a portugalština, které se tato práce bude podrobněji věnovat. Místní forma portugalštiny se výrazně liší od evropského standardu ve fonetických, morfologických, syntaktických i lexikálních aspektech. Za doby prvních portugalských osadníků také začal vznikat kreolský jazyk Patuá,¹ jehož základem je portugalština a který v sobě spojil řadu zcela odlišných vlivů. I přes svůj unikátní charakter

¹ Je možné se setkat i s jinými označeními tohoto jazyka, např. *Papia Cristám di Macau* (křesťanský jazyk Macaa), *Dóci língu di Macau* (sladký jazyk Macaa), *Dóci papiaçam* (sladký jazyk) či *Maquista Chapado* (pravý jazyk Macaa).

a několikasetletou historií je bohužel tento jazyk na pokraji svého vymření. V roce 2009 byl organizací UNESCO zařazen na seznam ohrožených jazyků.

Aby bylo možné prozkoumat stav portugalského jazyka na území bývalé portugalské kolonie na jihu Číny, je třeba nejdříve porozumět historickému vývoji v Macau. Pro důkladné prozkoumání problematiky je také nezbytné vzít v úvahu všechny geopolitické změny na tomto území a etnické složení obyvatelstva.

Macau je v odborné literatuře věnována spíše okrajová pozornost. Je to sice území nepatrné svojí rozlohou, ale nikoliv svojí rolí, kterou zaujímalo na poli světových dějin. I přesto existuje několik autorů, kteří se ve svých pracích systematicky věnovali Macau, jeho dějinám, jazyku nebo kultuře. Dějinami Macaa se podrobněji zabýval britský historik Charles Ralph Boxer, který byl odborníkem především na portugalskou a nizozemskou koloniální expanzi. Jeho nejvýznamnější díla byla shrnuta do svazku *Estudos para a História de Macau. Séculos XVI a XVIII (Obra Completa de Charles Boxer)*.² V češtině kromě údajů pouze encyklopedického charakteru v několika publikacích, bylo vydáno dílo historika a politologa Jana Klímy s názvem *Stručná historie států. Macao*.³ Co se týče portugalského jazyka v Macau a kreolu Patuá, je třeba vyzdvihnout dílo portugalské filoložky Graciete Nogueiry Batalhy. Zejména svými díly *Estado Actual do Dialecto Macaense, Língua de Macau. O que foi e o que é* a *Glossário do Dialecto Macaense*⁴ přinesla řadu nových poznatků a téma portugalstiny na tomto území popsala naprosto vyčerpávajícím způsobem. Macajským dialektem se zabýval i spisovatel a místní rodák José dos Santos Ferreira.

Pro přepis čínských jmen je v práci používána mezinárodní transkripce Pinyin.

² BOXER, Charles Ralph. *Estudos para a História de Macau. Séculos XVI a XVIII (Obra Completa de Charles Boxer)*. Lisboa: Fundação Oriente, 1991

³ KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. Praha: Libri 2012

⁴ BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. Coimbra: Faculdade de Letras da Universidade de Coimbra, Instituto de Estudos Românicos, 1959; BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau. O que foi e o que é*. Macau: Imprensa Nacional de Macau, 1974; BATALHA, Graciete Nogueira. *Glossário do Dialecto Macaense*. Macau: Instituto Cultural de Macau, 1988

1. Portugalská přítomnost v Macau

1.1 16. století

Portugalskou námořní expanzi započala dynastie Avis na počátku 15. století. Výpravy se nejprve soustřeďovaly hlavně na břehy západní Afriky. Později se Portugalci dostali do Jižní Ameriky a Indie. Roku 1428 bratr Jindřicha Mořeplavce, Pedro, přivezl z Itálie kopii slavného díla Marca Pola *Milion*, jehož poznatky a podrobné mapy se staly velkou inspirací pro portugalské námořní výpravy. Jindřicha Mořeplavce zaujala především část, popisující bohatý kraj zvaný Kataj. Kataj neboli Čínu se jim podařilo nalézt až v roce 1513, kdy byl k čínským břehům vyslán Jorge Alvares. Na malém ostrůvku Tamão v ústí Perlové řeky vztyčil kamenný sloup s portugalským znakem. Roku 1517 pak vyplula portugalská flotila, vedená Fernãem Peresem de Andradem, s cílem vyjednat povolení k založení portugalské faktorie v Tamãu. Mise však skončila popravou portugalského diplomata Tomé Pirese. Kvůli útočným výbojům Simãa Perese de Andrade, který si bez povolení zřídil v Tamãu obchodní stanici, byli Portugalci považováni za piráty. Portugalští obchodníci se ale navzdory zákazu na jihočínském pobřeží krátkodobě usazovali a čile obchodovali. Dařilo se jim to hlavně kvůli podplácení čínských úředníků. Portugalský dvůr si byl dobře vědom obrovského přínosu, který by obchod s Čínou znamenal, a proto mimo jiné vyvíjel důslednou snahu legalizovat pobyt Portugalců na čínském území. Roku 1557 se jim nakonec podařilo získat povolení ke zřízení trvalé obchodní osady na jihu poloostrova Macao poté, co pomohli místním úřadům potlačit povstání a vypořádat se s piráty. Portugalci platili Číňanům roční nájemní poplatek ve výši 500 taelů stříbra.

Osadu tvořilo přibližně 900 Portugalců, společně s přistěhovalci z celé jižní Asie, s významným podílem Číňanů. Portugalci zde šířili křesťanskou víru a v prvním desetiletí postavili čtyři kostely. Vybudováno bylo také Gymnázium sv. Pavla, první vyšší škola západního modelu na Dálném Východě, sirotčinec nebo špitál. Nejvyšším představitelem území byl Vrchní velitel cest do Číny a Japonska. V letech 1573-4 byla vybudována hranice, bránící Portugalcům v dalším rozšiřování území. Hranice Porta do Cerco funguje dodnes. Roku 1576 se Macao stalo sídlem nové asijské diecéze, což do oblasti přivedlo velké množství misionářů, včetně Itala Matea Ricciho. Námořní obchod přinášel Portugalcům obrovské zisky, z nichž významná část pocházela ze zprostředkování

obchodu mezi Čínou a Japonskem. Přímé obchody s Japonci zakázal pro Číňany samotný císař. Hlavními komoditami bylo koření, santalové dřevo, hedvábí, porcelán a drahé kovy.⁵

S nástupem španělské nadvlády nad Portugalskem v roce 1580 se překvapivě zlepšil systém správy kolonií. V Macau byla ustanovena municipální samospráva. Tribunál vedený prokurátorem tvořili tři radní a dva soudci. Tato instituce společně s radou Conselhos Gerais dala o něco později vzniknout Senátu. Volnou ruku ve spravování vnitřních záležitostí Macaa umožňovaly úplatky pro čínské úředníky. „Šlo sice o důkaz slaboduchosti Portugalců, ale realisticky promyšlená korupce zajišťovala přežívání kolonie.“⁶ Obavy z reakce čínského dvora na fakt, že Macao by najednou mělo být španělské a ne portugalské, vyřešili Portugalci po svém: "(...) po celých 80 let Unie se Španělskem vyvěšovali jen vlajku portugalskou, což Číňany udržovalo v domění, že se nad státní příslušností bělochů žijících v Macau nic nemění."⁷

Zlatý věk zažilo Macao v období 1595-1602. Prosperita portugalského přístavu však začala být trnem v oku pro Španěly, jejichž lodě připlouvající do Kantonu musely platit daleko vyšší poplatky než Portugalci. Španělští obchodníci usilující o to, aby se centrem obchodu stala Manila, si dokonce u krále pokoušeli vynutit zničení Macaa. To se jim ovšem nepovedlo a Macao se dál těšilo příznivé obchodní bilanci.

1.2 17. století

Krušné časy pro Macao nastaly až na počátku 17. století, kdy ho začali ohrožovat Nizozemci. Ti se mstili Španělům za jejich krutovládu a ambiciózně plánovali převzít kontrolu nad námořním obchodem v jihovýchodní Asii. Za tímto cílem založili roku 1602 Východoindickou společnost. Již o rok později Macao poprvé napadli pomocí lodních děl. Další pokus následoval v roce 1607. Roku 1609 bylo uzavřeno dvanáctileté příměří, které Nizozemci využili ke zbrojení a Macao k budování účinného opevnění. Po vypršení příměří poslali Nizozemci roku 1622 do Macaa námořní flotilu o přibližně dvanácti set mužích. Ti se po vylodění na nedaleké pláži na severovýchodě poloostrova pomalu blížili k městu, které bylo v té době téměř nechráněné. Většina obchodníků se zrovna nacházela v Kantonu a místní vojáci byli vysláni do Pekingu na obranu před Mandžuy. Portugalcům

⁵ KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. Praha: Libri, 2012. s. 26-27

⁶ Ibid. s. 28

⁷ Ibid. s. 28

zůstalo k dispozici jen okolo osmdesáti mužů schopných boje. Společně s otroky a jezuiti to znamenalo asi tři sta mužů. Město tehdy bránil každý, kdo mohl. Pro Portugalce to vypadalo na beznadějnou bitvu, když v tom se jednomu z jezuitů, otci Rho, náhodou podařilo zasáhnout nizozemský vůz plný střelného prachu. Nastala mohutná exploze, která donutila nepřítelů dát se na okamžitý ústup. Prchali zpět ke člunům, mnozí se utopili v moři. Vítězství se v Macau stalo legendou a památné datum 24. června bylo povýšeno na městský svátek. Černí otroci získali za svoji statečnost v boji svobodu. Macao také mohlo jmenovat prvního guvernéra.

Další válečný konflikt následoval v roce 1627. Město Macao se i navzdory chybějící pomoci lisabonského dvora, vyčerpaného třicetiletou válkou, dokázalo ubránit.

Velký zisk pro Portugalce představoval obchod s Japonskem. Na území Japonska se dařilo i misionářské činnosti, počet konvertitů rychle rostl především v Nagasaki. Již na konci 16. století se nálada v Japonsku měnila, zejména s ohledem na vzrůstající obavu z invaze Evropanů a vyústila ve vydání několika protikřesťanských ediktů. Protievropské nálady vyvrcholily ukřižováním dvaceti šesti katolíků, mezi nimiž byli i Portugalci a Španělé. Vládce Japonska šogún Iejasu zakázal roku 1614 ve své zemi křesťanskou víru s odůvodněním, aby nenarušila ideologickou jednotu. Roku 1636 byli Portugalci vykázáni i z Nagasaki. Následující vládce Japonska zahájil tvrdé pronásledování křesťanů, mnoho z nich bylo popraveno. Do přístavu již směly jen nizozemské lodě. Macao brzy začalo pociťovat úpadek. Navíc nově vydaný císařský dekret zakazoval Portugalcům obchodovat v Kantonu.

Macao nepomohlo ani obnovení portugalské nezávislosti v roce 1640. Naopak oslabené Portugalsko nebylo schopné ubránit Malaku, která roku 1641 padla do rukou Nizozemců. Přístav Malaka byl pro Portugalce pro svou strategickou polohu velice důležitým územím pro námořní obchod v celé oblasti. „Přerušení obchodní cesty mezi Indickým a Tichým oceánem učinilo z Macaa izolovanou enklávu v bouřlivém prostoru západního Tichomoří.“⁸

Nedlouho poté Portugalci ztratili také pozici na Cejlonu a Sumatře. Nadvládu nad námořním obchodem převzali Nizozemci a Britové. Problémy prohlubovala i vnitřní situace v Číně. Od třicátých let otřásala říši rolnická povstání, k moci se dostala mandžuská dynastie Qing, která již k Portugalcům nebyla zdaleka tak přívětivá jako Mingové. Přístav

⁸ KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. op. cit. s. 37

Kanton byl naprosto zpusťošen. Pobřeží ohrožovali piráti. Jediný úspěch pro osudem zkoušené Macao dorazil z Portugalska v podobě udělení oficiálního jména *Cidade do Santo Nome de Deus de Macau, não há outra mais leal*. Portugalci byli nuceni provozovat obchod v jiných přístavech v jižní Asii, například na Jávě, Borneu, Sulawesi či ostrovech Flores a Timor.⁹ Což znamenalo nejen počítat s delší plavbou, ale připravit se i na riziko přepadení. Macao se brzy dostalo do finanční krize. Postupem času nezbyvalo ani na úplatky pro čínské úředníky. Pobřeží i nadále sužovali piráti, proto císař Kangxi vydal dekret nařizující všem obyvatelům přesídlit dále do vnitrozemí. Toto nařizení by pravděpodobně znamenalo konec pro přístav Macao, nebýt obratného vyjednávání jezuity Adama Shalla. Macao byla nakonec udělena výjimka.

V roce 1685 následovalo dočasné otevření celkem čtyř čínských přístavů pro obchodníky ze všech zemí za podmínek, jaké měli do té doby jen Portugalci. Krizi procházela i křesťanská víra.

1.3 18. století

Na počátku 18. století uzavřelo Portugalsko smlouvu o spojenectví s Brity. Vztahy mezi Portugalskem a císařskou Čínou se zhoršovaly. Qingská vláda stanovovala pro Portugalce přísné podmínky pro obchod a vysoké poplatky, Macao také dostalo vládního dohlížitele, jenž měl údajně zajišťovat lepší postavení čínských obyvatel. Byla zavedena řada výnosů znevýhodňujících portugalskou menšinu, jejichž hlavním cílem bylo především demonstrovat nadřazenost mandžuského dvora. Také politika císaře Yongzhenga a jeho nástupce Qianlonga byla čím dál více orientována proti cizincům. Obchodní styky s nimi byly omezeny. Dne 5. září 1738 se přes Macao přehnal tajfun a většinu města zanechal poničenou.

Situace se zlepšila až po roce 1760, kdy Portugalci dovolili Španělům, Britům, Nizozemcům, Dánům, Francouzům a dalším Evropanům se trvale usazovat na území Macaa. Tím se podařilo rozehýbat upadající ekonomiku. Od konce století se navíc Portugalsko začalo přiživovat na vznikajícím obchodu s opiem, dováženým Brity do Číny. Za dob vlády markýze Pombala byl vydán protijezuitský dekret, jezuité tak byli roku 1762 nuceni opustit první vyšší školu Gymnázium sv. Pavla. Centralizace moci se projevila

⁹ KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. op. cit. s. 40

posílením pravomoci guvernéra na úkor Senátu. Námořní obchod byl pod přísnou kontrolou, existoval zde cech zástupců čínských firem zvaný kohog, kteří sloužili jako jacísi garanti. Na obchod a jeho řádné zdanění pak dohlíželi úředníci hoppo.

1.4 19. století

Válečné napětí na evropském kontinentu na počátku 19. století došlo až do Macaa. V roce 1802 a 1808 Britové, kteří až do té doby fungovali jako spojenci Portugalska, učinili pokus obsadit Macao pod záminkou boje proti Francouzům. Britskou okupaci ale odmítl jak guvernér, tak qingský dvůr. Číňané také odmítli s Brity navázat diplomatické styky a o jejich moderní výrobky nejevili zájem. Stejně dopadli Rusové. Jediným přístavem otevřeným pro Evropany zůstávalo Macao. Roku 1809 opět Portugalci pomohli čínskému císařství vypořádat se s piráty útočícími na jihočínské pobřeží.

Po vypuknutí revoluce proti absolutismu v Portugalsku roku 1820 se také v Macau vyostřily vážné spory o způsobu vlády v Macau mezi dvěma hlavními tábory. Úspěch nakonec slavili konzervativci. Výsledkem bylo zrušení církevních řádů a rozpuštění Senátu roku 1834. Nová čínská nařízení naopak zakazovala Evropanům dovážet do Číny některé suroviny. Také pro evropské ženy byl nyní vstup do přístavu Kanton zapovězen.

V první polovině 19. století se prohlubovaly rozpory mezi moderním Západem a tradiční Čínou. Až doposud Čína výrazně profitovala na obchodu s evropskými zeměmi, o čínské zboží byl v Evropě obrovský zájem. Nyní však Britové našli komoditu, která šla na odbyt v Číně - opium. Jeho užívání se v Číně mohutně rozšířilo a obchodní bilance se najednou otočila. Čína proto reagovala zákazem obchodu s opiem. Obchod však i navzdory zákazu pokračoval, a tak roztržka vyústila ve válečný konflikt známý pod názvem Opiové války. Ty byly celkem tři a všechny skončily drtivou porážkou Číny, jejíž technologická zaostalost za Západem se nyní naplno projevila. Čína musela pro námořní obchod otevřít další přístavy - Kanton, Šanghaj, Xiamen, Ningbo a Fuzhou. Mimo jiné musela Britům zaplatit válečné reparace, poskytnout britským občanům exetitorialitu a snížit cla. Podobných podmínek dosáhli později i Francouzi a Američané. Pro Macao však nastala obrovská změna. Přišlo o dosavadní obchodní monopol, protože mu přibyla silná konkurence v podobě Hongkongu, který získali Britové.

Portugalsko se snažilo upevnit svoji pozici v ústí Perlové řeky a v roce 1845 vyhlásilo Macao svobodným přístavem. „Lisabonský dvůr hodlal následovat evropské kolegy a učinit z Macaa skutečnou portugalskou kolonii, nikoliv základnu trpěnou a ve všem kontrolovanou Číňany.“¹⁰ Guvernér Ferreira de Amaral, který se ujal iniciativy obsazením ostrova Taipa a ukončením hrazení poplatků čínskému dvoru, však zemřel násilnou smrtí patrně na objednávku císařského místodržícího. Číňané pokračovali bombardováním hranice Porta do Cerco. V krátké bitvě roku 1849 je Portugalci přemohli jen s třiceti dvěma muži a jedinou ránou z děla. Číňané se tak přestali výrazněji vměšovat do vnitřních záležitostí Macaa i proto, že měli potíže s udržením vlastní říše, zmítané lidovými povstáními.

Jak Hongkong rostl a obchodu se zde dařilo, Macao ztrácelo na důležitosti. Před úplným úpadkem ho zachránil až guvernér Isodoro Francisco Guimarães, který zde po vzoru Britů zavedl hazardní hry. Zatímco konzervativní Britové v šedesátých letech hazard zakázali, z Macaa se stalo město hazardu. Franciscu Guimarãesovi se navíc v roce 1862 podařilo přimět čínskou stranu k podpisu Tiencinské smlouvy, kterou uznávali, že Macao je portugalskou kolonií. Dohoda ale následně nebyla ratifikována, a tak Portugalci zvolili jako kompenzaci obsazení ostrova Coloane. Novou vlnu prosperity přístavu Macao přerušila přírodní katastrofa. Obrovský tajfun se přihnal 22. září 1874 a poničil vše, co mu stálo v cestě. V polovině sedmdesátých let se naskytla nová možnost zisku - obchod s otroky. Jednalo se o levnou pracovní sílu pro plantáže v Jižní Americe a Karibiku. Všechny lodě s otroky vyplouvaly právě z Macaa.

Uznání suverenity Portugalců nad Macaem mělo být oficiálně stvrzeno podepsáním Lisabonského protokolu 26. 3. 1887, podle kterého „Čína potvrzovala trvalé obsazení Macaa a vládu portugalského státu zde a v závislých územích jako kterýchkoli jiných portugalských teritoriích v zámoří“. Dne 1. 12. 1887 pak ještě byla podepsána Smlouva o přátelství a obchodu mezi Portugalskem a Čínou, v níž však bylo uvedeno: „(...) Portugalsko se zavazuje nikdy nezciť Macao a jeho závislá území bez dohody s Čínou.“ Portugalská suverenita tedy nebyla úplně jednoznačná, přestože ji Portugalci tak ve světě prezentovali.¹¹ Čína zároveň nikdy nepřestala považovat Macao za součást svého území.

¹⁰ KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. op. cit. s. 59

¹¹ *Ibid.* s. 69

V roce 1890 Portugalci připojili k Macau i malý ostrůvek jménem Ilha Verde, ležící asi kilometr na západ, a tím nepatrně zvětšili své území. Průliv se potom zasypával tak dlouho, dokud se tento ostrov nespojil s poloostrovem.

Na samém konci 19. století si západní mocnosti rozdělily rozpadající se qingské císařství na sféry vlivu. Portugalsku se však žádné nové území získat nepodařilo.

1.5 20. století

Na počátku 20. století dosahovalo Macao celkové rozlohy 11,6 km² a dočkalo se také vlastní měny, patacy. Jak v Portugalsku, tak v Číně zatím docházelo k významným politickým změnám. Roku 1910 se v Portugalsku odehrála republikánská revoluce. V Číně skončila loutková vláda císařovny vdovy Cixi a 1. 1. 1912 byla vyhlášena republika. Ta však neměla dlouhého trvání a brzy se rozhořela dlouhá občanská válka mezi nacionalisty a komunisty. Macao již naprosto pohltily hazardní hry. „V Macau hrál každý: místní, návštěvníci i cizinci. Dokonce i chudobinec Santa Casa da Misericórdia měl svou vlastní loterii.“¹² S hazardem však šlo ruku v ruce i vybudování silného kriminálního podsvětí ve 30. letech.

Na poloostrov doléhala pevná ruka Salazarova režimu a roku 1938 tak byly anektovány i přilehlé ostrovy Lapa, Dom João a Montanha. S dobytím klíčových čínských měst Japonci začaly narůstat obavy o osud Macaa a Timoru. Portugalská vláda tak zvolila politiku neutrality. V roce 1941 Japonci zaútočili na Hongkong. To mělo za následek příliv uprchlíků a dramatický nárůst populace malého území Macaa. Brzy zde nastal problém se zásobováním potravinami, bujel černý trh a rozvoj Macaa se de facto zastavil.

V případě napadení Japonci by Macao mělo pouze mizivou šanci. Zdejší posádku tvořilo jen 497 mužů a k dispozici měli čtyři hydroplány.¹³

V neutěšené situaci se Macao ekonomické nadvládě Japonska přesto neubránílo a později byly dokonce zabrány malé ostrovy Lapa, Dom João a Montanha, které po válce už nebyly navráceny. Konec druhé světové války v roce 1945 zanechal Macao v katastrofálním stavu. Prosperita se opět navrátila díky povolení transakcí se zlatem v roce

¹² KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. op. cit. s. 72

¹³ *Ibid.* s. 81

1947. O dva roky později v čínské občanské válce slavili vítězství komunisté vedení Mao Zedongem a 1. října tak bylo vyhlášeno založení Čínské lidové republiky.

Evropské velmoci odstupovaly od kolonialismu a kritika Portugalska, které se neohodlalo vzdát svých zámořských kolonií, byla stále hlasitější. V roce 1951 bylo Macao ústavním dodatkem alespoň přejmenováno z kolonie na zámořskou provincii.

V době korejské války (1950-1953) se zámořská provincie Macao stala rozhraním mezi dvěma světy. Protože se Čína nepřiklonila na americkou stranu, Američané přistoupili k ekonomické blokádě. Veškeré zboží a potraviny, často ilegálně pašované, putovaly přes přístav Macao.¹⁴

V roce 1952 došlo k několika menším pohraničním střetům mezi Portugalci a komunistickou Čínou a následné blokaci Macaa. Důvodem byla snaha o kontrolu pohybu zboží. Po omluvě Pedra José Loba se dospělo ke smíru.

Na konci 50. let byla zkvalitněna místní infrastruktura, byla vystavěna nová čtvrť a některé budovy institucí. V Africe probíhala dekolonizace, státy jeden po druhém vyhlášovaly nezávislost. Portugalsko si však za každou cenu snažilo udržet zbytek svého koloniálního impéria. V roce 1961 anexí Indické republiky přišlo o svá území v Indii.

Po zahájení kulturní revoluce, politické kampaně k vymýcení kapitalismu v čínské společnosti v roce 1966, se napětí přeneslo i do Macaa. Dne 3. prosince téhož roku proběhla masová demonstrace proti portugalské správě. Demonstrace skončila tvrdým zásahem vojska a policie, který si vyžádal 11 obětí. Dalších 200 lidí bylo zraněno. Jednalo se tak o nejkrvavější konflikt v dějinách Macaa. Čínští obyvatelé následujícího roku jako protest proti jednání Portugalců přestali platit daně, znemožnili zásobování a služby a Portugalcům neprodávali žádné zboží. Po vyjednávání s čínskými úřady 29. ledna 1967 se museli Číňanům omluvit. Macao jim sice zůstalo, ale uznali suverenitu Čínské lidové republiky a podřídili se i dalším politickým požadavkům.

Teprve po pádu Nového státu 25. dubna 1974 vyjádřilo Portugalsko ochotu ukončit koloniální režimy v Africe i Asii. Čínští představitelé se však vyjádřili, že Macao není kolonií, proto k vyřešení záležitosti postačí bilaterální rozhovory. „Ve vedení ČLR trvala teze, že Macao vždy bylo součástí Číny, a tak není co dekolonizovat.“¹⁵ Předpokládalo se

¹⁴ KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. op. cit. s. 88

¹⁵ *Ibid.* s. 103

rychlé ukončení portugalské správy, ale čínská strana s předáním území nijak nespěchala a navázání diplomatických styků odložila až do doby, kdy bude vyřešena otázka portugalských kolonií v Africe. Právě navázání těsnějších diplomatických vztahů byla přikládána mimořádná důležitost. Naopak byly přerušeny diplomatické styky s Tchajwanem.

Čínská vláda si velice dobře uvědomovala, že příliš rychlé předání Macaa by ohrožovalo ekonomickou i politickou stabilitu jak Macaa, tak i Číny. Dekolonizace Macaa neprobíhala cestou občanských válek, jak tomu bylo v případě afrických kolonií, ale klidnou dohodou. V roce 1976 se Macao dočkalo úplné finanční, správní a zákonodárné autonomie. Vzniklo také Zákonodárné shromáždění sestávající z patnácti poslanců. První volby se konaly téhož roku a zvítězilo v nich konzervativní Sdružení na obranu zájmů Macaa. Rodák z Macaa Carlos Augusto Corrêa Paes d'Assumpção stanul v čele Zákonodárného shromáždění. Vedoucím představitelem Macaa byl stále guvernér jmenovaný portugalským prezidentem, jeho funkce však byla spíše formálního charakteru.

V roce 1979 byly konečně navázány diplomatické styky mezi oběma zeměmi. První čínská diplomatická delegace navštívila Portugalsko v roce 1984. Portugalský prezident o rok později návštěvu oplatil a hlavním tématem rozhovorů byla konečná fáze předání Macaa. 13. dubna 1987 pak byla podepsána Společná deklarace, jež stanovovala, že na sklonku dne 19. prosince 1999 bude správa Macaa oficiálně předána Číně. Pro toto řešení se stal vzorem sousední Hongkong, který měl být Číně navrácen v roce 1997 a měl si uchovat značnou autonomii i společenský a ekonomický systém. V roce 1988 bylo rozhodnuto o vypracování macajské ústavy, tzv. Základního zákona Macaa, která byla v roce 1993 schválena. Macao se rychle modernizovalo, bylo vybudováno letiště na ostrově Taipa a na území přicházelo mnoho zahraničních investorů. Ráno 20. prosince 1999 byla nad územím vztyčena čínská vlajka a Macao se stalo Zvláštní správní oblastí Čínské lidové republiky. Šéfem výkonné moci byl jmenován finančník Edmund Ho. Portugalská koloniální éra tak byla definitivně u konce.

2. Demografie

2.1 Vývoj počtu obyvatel

Archeologické nálezy dosvědčují, že první lidé se na tomto území usadili již v době 4000 let př. n. l. Přibližně od 5. století zde kotvily obchodní lodě, pro které byla tato oblast poslední zastávkou před dlouhou plavbou a které zde doplňovaly zásoby vody a potravin na cestu. Větší počet obyvatel se zde usadil až v roce 1277 v době vlády dynastie jižní Song. Zhruba padesát tisíc obyvatel se do této oblasti uchýlilo při útěku před postupujícími Mongoly. Tehdejší obyvatelé se živili převážně zemědělstvím a rybolovem. Ve 14. století a 15. století se v Macau usidlovali další obyvatelé jihočínských provincií Guangdong a Fujian. Prvními čínskými osadami byly Mong-Há, Patane a Barra. V roce 1557 pak bylo také Portugalcům povoleno se na poloostrově usidlovat a budovat zde osady. Obchod zde velice vzkvétal a počet obyvatel rychle rostl. Již v té době mnoho obyvatel Macaa pocházelo z Indie a jihovýchodní Asie a společně s portugalskou a čínskou komunitou zde formovali jedinečné multikulturní prostředí, mísící v sobě řadu zcela odlišných vlivů.

První Portugalci, kteří se dostávali do Macaa, připlouvali z Malaky, (...) doprovázeni ženami z Goy a Malajsie, proto první generaci obyvatel Macaa kolovala v žilách portugalská, malajská a indická krev. Portugalci se s těmito ženami neženili a kvůli silnému vlivu jezuitů, kteří se stavěli proti soužití beze sňatku, byly tyto ženy poslány zpátky do Malaky a Goy. Jejich potomci přitom zůstávali v Macau.¹⁶

Další generace obyvatel Macaa pak byli potomci japonských a čínských žen. Později s příchodem otroků z ostatních portugalských kolonií došlo k dalšímu mísení vlivů. „(...) dá se říci, že Macao bylo výsledkem mísení různých ras.“¹⁷

V 17. století v Macau již žilo na 2 000 Portugalců. Také mnoho Japonců se do Macaa dostalo na počátku století, kdy v Japonsku byli křesťané tvrdě perzekuováni. Tehdy Macao zažilo příliv japonských katolíků, smíšených portugalsko-japonských rodin a portugalských obchodníků. Kolem roku 1641, kdy Portugalci ztratili Malaku, se do Macaa

¹⁶ „When they first arrived in Macau, the Portuguese came from Malacca, (...). They were accompanied with their Malayan and Goanese mates, thus the first generation of Macaenses was of Portuguese, Malayan, and Indian blood. The Portuguese were not married to those women and as a result of Jesuit preaching against cohabitation, the women were sent back to Malacca and Goa, their offsprings remaining in Macau. LESSA, Almerindo. *A História e os Homens da Primeira República Democrática do Oriente*. Macau: Imprensa Nacional, 1974. s. 100. Překlad vlastní i v dalších citacích

¹⁷ „It can be said that the Macaense is the result of a mixture of races.“ Ibid. s. 176

dostalo mnoho portugalsko-malajských rodin. Pina-Cabral uvádí, že na konci první poloviny 19. století se počet obyvatel odhaduje na 25 000, z nichž asi 5 000 tvořili Portugalci.¹⁸ Toto číslo se v příštích letech rapidně zvýšilo, do roku 1860 se počet čínských obyvatel zčtyřnásobil a dosahoval tak 80 000 obyvatel.¹⁹

Macao se jak v minulosti, tak dnes vyznačuje velkou mírou fluktuace obyvatel. „Vezmeme-li v úvahu, jak je území Macaa malé, existují překvapivě velké komunity emigrantů z Macaa v São Paulu, Lisabonu, Sydney, Torontu a San Franciscu.“²⁰ Území poloostrova Macao vždy totiž bývalo tranzitním bodem, místem odkud odplouvaly lodě s emigranty do zámoří, stejně tak bylo místem, přes které se lidé navraceli zpátky do Číny. V druhé polovině 19. století se Macao stalo výchozím bodem pro obchod s čínskou pracovní silou, který neměl daleko k obchodu s otroky, provozovanému v afrických koloniích. Lodě, vezoucí Asiaty určené pro těžkou práci v dolech a na plantážích v Karibiku a Jižní Americe, vyrážely právě odsud. Mnozí z nich cestu ani nepřežili. Až po mezinárodním nátlaku byl obchod ukončen. V letech 1868-72 bylo takto transportováno 57 833 mužů.²¹ Z Macaa do zámoří však neproudili jen otroci, ale i jiní občané, převážně z politických důvodů, mezi nimi i mnoho známých intelektuálů tehdejší doby.²²

V následujících desetiletích se počet obyvatel mírně snížil a v roce 1920 zde žilo 83 000 obyvatel.²³

V průběhu 2. světové války mnoho lidí uprchlo do Macaa, protože si během válečného konfliktu zachovalo neutralitu. Počet obyvatel se náhle vyšplhal na půl miliónu, mezi novými obyvateli bylo kromě Číňanů i mnoho dalších národností, včetně Portugalců. Po válce se počet obyvatel ustálil okolo 200 000. V padesátých letech Macao zažilo další velké proudění obyvatel, tentokrát však opačným směrem. „Etničtí Číňané žijící

¹⁸ Údaje o počtu obyvatel se u mnohých autorů výrazně liší. Rudy Bauss ve své knize *The Portuguese Slave Trade from Mozambique to Portuguese India and Macau and Comments on Timor, 1750-1850: New Evidence from the Archives* uvádí počet obyvatel 12 500, z toho 7 500 Číňanů, 3 300 bělochů a 1 700 černochů.

¹⁹ Tento dramatický nárůst obyvatelstva byl důsledkem neutěšené situace v Číně. Od roku 1842 do roku 1860 byla Čína ve třech válečných konfliktech s Brity, známých jako Opiové války. Na domácí půdě pak zuřilo Taipingské povstání (1851-1864), jež bylo povstáním obrovských rozměrů. Ztráty na životech se šplhají k 20 miliónům.

²⁰ „Considering how small the Territory is, there are suprisingly large communities of Macanese emigrants in São Paulo, Lisbon, Sydney, Toronto and San Francisco.“ PINA-CABRAL, João de. *Between China and Europe: person, culture and emotion in Macao*. London: Berg, 2002. s. 26. Překlad vlastní i v dalších citacích

²¹ PINA-CABRAL, João de. *Between China and Europe: person, culture and emotion in Macao*. op. cit. s. 23-24

²² Například reformátor Kang Youwei nebo první prezident Sun Yat-sen.

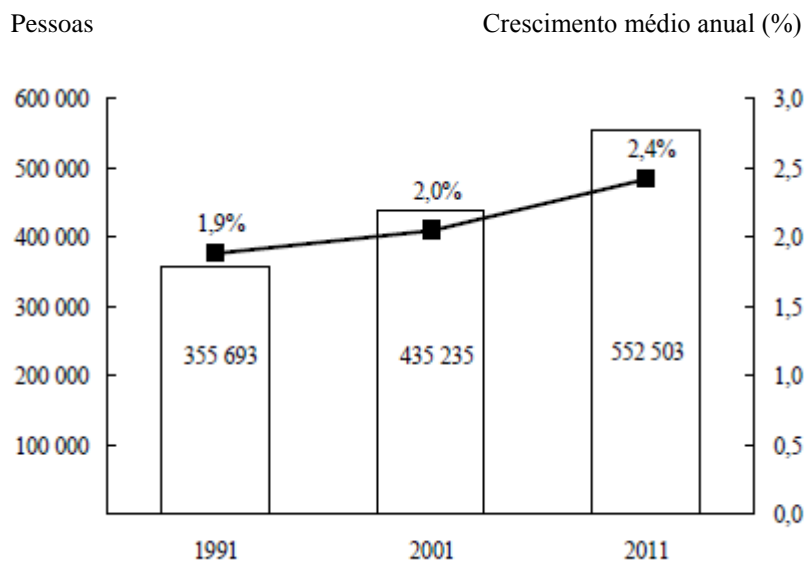
²³ CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A língua portuguesa em Macau. Do passado para o presente: Que futuro? Macau: Imagem Redonda, 1999. s. 38-40*

v jihovýchodní Asii, kteří byli předmětem etnické nebo politické perzekuce v Indonésii, Malajsii a Barmě, se vraceli zpátky do Číny přes Macao.²⁴

K dalšímu přílivu obyvatelstva přispěla Kulturní revoluce, která v Číně probíhala na konci šedesátých let, na konci sedmdesátých let pak reformy Deng Xiaopinga a přechod k tržní ekonomice. Zatímco za Kulturní revoluce se lidé uchýlovali do Macaa, aby si zachránili život před běsněním rudých gard, ve druhém případě byla většina imigrantů motivována ekonomickými důvody. V roce 1981 oficiální počet obyvatel činil 262 000, ale jak připomíná Pina-Cabral, toto číslo bylo pravděpodobně daleko vyšší. V následujících dvou dekadách se migrace obyvatelstva ustálila na nižších hodnotách. Mladí lidé do 34 let tvořili 82% všech emigrantů.²⁵

Po roce 1999 se výrazně snížil počet Portugalců žijících v Macau. Nyní na území Macaa o rozloze pouhých 28,6 km² žije celkem 552 503 obyvatel. Hustota zalidnění 19 318 obyvatel na km² činí ze zvláštní správní oblasti Macao nejhustěji zalidněné město světa.

Vývoj počtu obyvatel²⁶

²⁴ „Ethnic Chinese of Southeast Asia, who were being subjected to political and ethnic persecution in Indonesia, Malaysia and Burma, returned to China via Macao.“ PINA-CABRAL, João de. *Between China and Europe: person, culture and emotion in Macao.* op. cit. s. 25

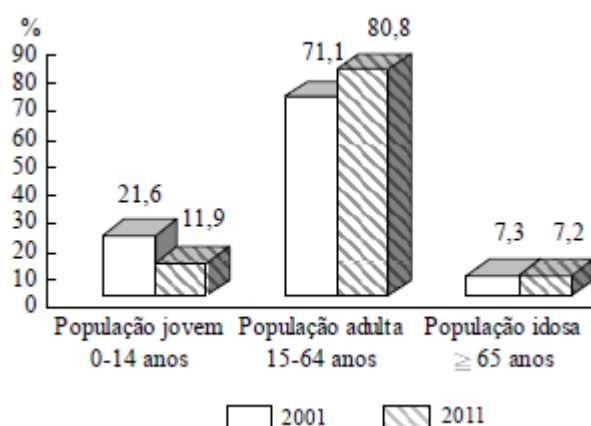
²⁵ Ibid. s. 28

²⁶ Demografické údaje v této kapitole jsou výsledky Censu, provedeného úřadem Government of Macao Special Administrative Region Statistics and Census Service (DSEC) v roce 2011. Dostupné z <http://www.dsec.gov.mo/>

Rychlý ekonomický růst v Macau vytváří množství pracovních příležitostí. Mnoho lidí sem přichází za prací a území se tak vyznačuje vysokou mírou fluktuace obyvatelstva. Celkem 12,2% obyvatel jsou pracovníci, případně studenti s bydlištěm mimo Macao.

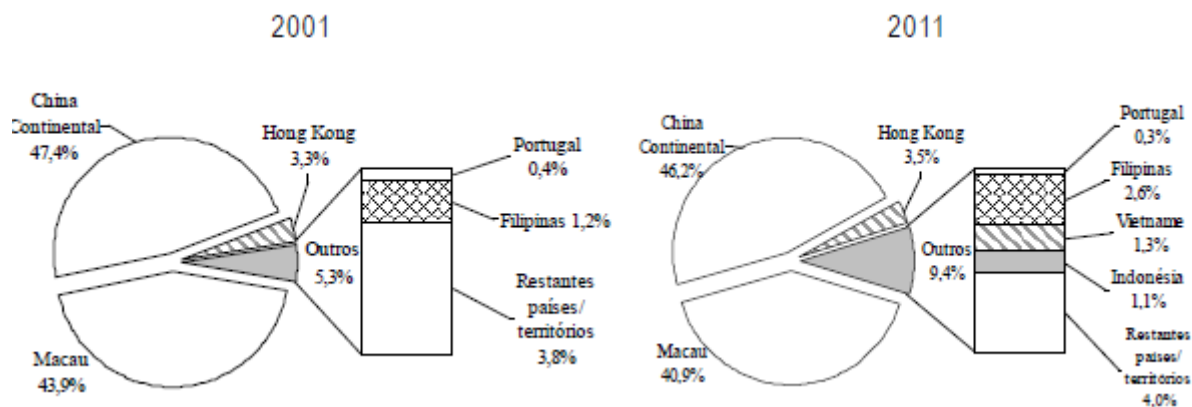
2.2 Věkové složení populace

Vzhledem k tomu, že hned po Taiwanu je zde porodnost nejnižší na světě, populace stárne. Podíl dětí mladších 14 let se dlouhodobě snižuje, zatímco lidé nad 65 let tvoří 7,2% populace. V posledních letech byl v tomto ohledu zaznamenán nárůst o 26,1%.

2.3 Místo narození

Podle průzkumu jen 40,9% z celkové populace se narodilo na území Macaa. Celkem 59,1% obyvatel se pak narodilo na jiném místě než v Macau. 46% lidí uvedlo jako místo svého narození Čínskou lidovou republiku. 3,5% obyvatel se narodilo v Hong Kongu, 0,3% v Portugalsku. Zvýšil se počet obyvatel pocházejících z jiných zemí, 5,1% pochází z Filipín, Vietnamu nebo Indonésie. Méně početněji jsou zde zastoupeni Evropané, Američané a Australané.

2.4 Národnostní původ

Čínského původu je celkem 510383 obyvatel, tedy 92,4%. Portugalské kořeny má jen 1,4% lidí.

Quadro 4 - Distribuição populacional por ascendência

Ascendência	2001		2011	
	Total	%	Total	%
População total	435 235	100,0	552 503	100,0
Chinesa	416 353	95,7	510 383	92,4
Chinesa e portuguesa	4 254	1,0	4 019	0,7
Portuguesa	2 810	0,6	3 485	0,6
Chinesa e não portuguesa	1 771	0,4	1 601	0,3
Outra	10 047	2,3	33 015	6,0
Portuguesa e outra	709	0,2	602	0,1

2.5 Náboženství

Přibližně 80% obyvatel se hlásí k buddhismu, 4% tvoří katolíci a něco málo přes 1% protestanti. Ostatní náboženství mají poměrně malé zastoupení. Jsou jimi Baha'is, které vyznává okolo 2 500 obyvatel. Muslimů je přibližně 400, k Falun Gongu se hlásí 200 lidí. Na území je celkem 50 buddhistických chrámů, 60 kostelů a 1 mešita.²⁷ Část obyvatel je bez vyznání.

²⁷ Údaje dle statistik *2009 Report on International Religious Freedom – China (Macau SAR)*. Dostupné z <http://www.refworld.org/>

V Macau vládne nebývalá tolerance mezi jednotlivými kulturami a náboženstvími. Není vůbec neobvyklé zde spatřit biskupa pohromadě s buddhistickými mnichy v rámci jedné události.²⁸

²⁸ NGAI, Gary. A Questão da Identidade Cultural de Macau. *Revista Macau*. n. 7,1999. s. 47

3. Macajská kulturní identita

V portugalštině se jim říká *Macaenses*, V Macau je Kantonci nazývají *to saang* 土生, což v češtině znamená, *lidé, narození na této půdě*. Číňan žijící v Macau sám sebe však nenazývá *to saang* 土生, ale *O Moonyan* 澳門人 – člověk z Macaa. Sami k sobě v portugalštině referují jako *filhos da terra*.

Je velice obtížné definovat, kým vlastně Macajci jsou. Mnozí autoři se ve svých názorech často rozcházejí. Bylo by však omylem domnívat se, že každý, kdo se narodil nebo žije v Macau, je Macajcem. Batalha je definuje takto:

„Macajci většinou mají čínské předky, ale sami se nepovažují za Číňany, ani za ně nejsou považováni samotnými Číňany.“²⁹

Ti praví *filhos da terra* se se podle Batalhy narodili v Macau, mají portugalské předky, ale v žilách jim koluje také čínská, indická, filipínská, malajská, jávská, japonská nebo jiná krev. Ani jejich zvyky a způsob života se nedají označit za čistě čínské, ani za čistě portugalské, ale jsou jedinečnou směsí mnoha vlivů.

Kořeny této komunity sahají do 16. století. Portugalští mořeplavci měli totiž zakázáno brát si s sebou portugalské ženy, a proto první generace Macajců má smíšený portugalský a asijský původ.

„Když bylo Macao založeno, mnoho mužů mělo své rodiny v Goe nebo Malace a jejich manželky byly evropského, asijského nebo euroasijského původu. (...) Tyto rodiny za nimi později přijely do Macaa.(...) Matky první generace Macajců,(...) tak byly tyto euroasijské ženy.“³⁰

Mohlo by se zdát zvláštní, jak málo Portugalci ze začátku přicházeli do kontaktu s čínskou komunitou. Na cizince bylo totiž v izolované čínské společnosti pohlíženo

²⁹ „Um macaense tem geralmente ascendência chinesa, mas não se considera, nem é considerado pelos próprios chineses, como chinês.“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau: O que foi e que é*. Macau: Imprensa Nacional de Macau. 1974. s. 8. Překlad vlastní i v dalších citacích

³⁰ „Quando se fundou a cidade de Macau, muitos homens tinham as suas famílias em Goa ou em Malaca e as suas mulheres seriam, talvez, dessas etnias, ou europeias ou euro-asiáticas.(...) vieram de Goa, essas famílias (...). As mães dos primeiros macaenses(...) teriam sido essas mulheres euroasiáticas.“ AMARO, Ana Maria. *Filhos da Terra*. Macau: Instituto Cultural de Macau, 1988. In CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A língua Portuguesa em Macau. Do passado para o presente: Que futuro?*. op. cit. s. 49-50. Překlad vlastní i v dalších citacích

s obrovským despektem a byli dokonce běžně označováni *bílými ďáblý*. V prvních stoletích portugalské přítomnosti na poloostrově, byli ve styku jen s nejnižší vrstvou čínského obyvatelstva. S čínskými ženami se Portugalci začali ženit až daleko později.

Podle Pina-Cabrala stejně jako dnes, i v minulých dobách existovalo jasné odlišení mezi zde žijícími Číňany a kreolskou komunitou. Druhá zmiňovaná skupina byla poddanými portugalského krále a hlásila se ke katolické víře. Tato komunita se rozrůstala dvěma způsoby. Prvním způsobem byl sňatek s místní ženou. Druhým způsobem bylo obrácení na katolickou víru. Až do roku 1841 byla pro Číňany katolická víra zakázána, konverze byla vnímána jako neúcta ke svým předkům. Ti, kteří konvertovali, ztráceli svoji čínskou etnickou identitu, byl jim ustřížen cop, dostali portugalské jméno a začlenili se do katolické komunity. Až ve čtyřicátých letech 19. století po prohraných Opiových válkách s Brity, byli Qingové nuceni povolit svým poddaným přechod ke katolické víře. Předsudky vůči katolíkům však v čínské společnosti přetrvávaly i nadále.³¹

Hlavním z faktorů, které daly vzniknout macajské komunitě, byla velká vzdálenost od Portugalska a zároveň těsné soužití s čínskou kulturou, se kterou se Portugalci neztotožňovali. Macajci se izolovali a vytvořili si vlastní kulturu, která je směsí různých vlivů. Komunita byla poměrně uzavřená a často se setkávala s předsudky jak ze strany etnických Číňanů, tak ze strany Portugalců.

Vzhledem k politickým a společenským změnám na území probíhajícím od 19. století, nemá tato specifická kultura velkou šanci na zachování. Jeden z nejdůležitějších rysů, kterým se tato komunita vyznačovala, kreolský jazyk Patuá, postupně vymizel. Jeho postavení se oslabovalo již od 19. století, na začátku 20. století jím vyšší třída obyvatel přestala hovořit, protože začal být považován za primitivní formu portugalštiny a znak nízkého společenského postavení.

Obyvatelé narození v Macau se vždy pyšili tím, že mají svůj vlastní dialekt a nestyděli se jím hovořit ani na veřejnosti. Dialekt byl ve společnosti natolik silně zakořeněný, že i po rozšíření spisovné evropské portugalštiny zůstal běžně užívaným jazykem. Situace se změnila na začátku 20. století. Výuka portugalštiny se stala přístupnější i pro chudé vrstvy obyvatelstva a od užívání jazyka Patuá se začalo ustupovat.³²

³¹ PINA-CABRAL, João de. *Between China and Europe: person, culture and emotion in Macao*. op. cit. s. 22-23

³² „As famílias macaenses sempre se orgulharam do seu dialecto brincão e nunca tiveram pejo de o falar, quer em casa com os seus, quer em público. O dialecto tornou-se de tal modo arraigado no seio da

Společně s jejich jazykem vymizel i tradiční styl oblékání a z jejich kulinářského umění je dnes jen atrakce pro turisty. Macajská kuchyně v sobě spojuje chutě a koření z Indie a Malajsie s prvky portugalské, africké a především čínské kuchyně a odráží tak etnickou rozmanitost tohoto rozlohou nepatrného území. Hlavními ingrediencemi jsou zelenina, sója, kokosové mléko, šafrán, agar, tamarind nebo zázvor. Přílohou je vždy rýže, někdy doplněná bramborami. Nejtypičtější ukázkou zdejší kuchyně jsou *minchi*, pokrm připravovaný z mletého masa nebo *sopa de lacassá*, polévka s krevetami a těstem z rýžové mouky.

Míšení vlivů orientálních a západních bylo v minulosti patrné v malířské tvorbě, v architektuře, ale také v hudbě, kdy portugalské fado v kombinaci s čínskými nástroji poskytovalo nevšední zážitek.

Je obtížné přesněji určit, jak početná tato specifická komunita dnes je. V devadesátých letech se toto číslo odhadovalo na přibližně 7 000, přičemž diaspora v zahraničí je pravděpodobně početnější než Macajci žijící na území Macaa.³³

Mnoho z nich se stále hlásí ke svým kulturním a etnickým kořenům, proto v roce 1996 vznikla iniciativa s názvem *Macao Sempre*. Asociace má za cíl sdružovat i macajskou diasporu ve světě a přispět k zachování jejich kultury. Pravidelně se v jejím rámci konají mezinárodní setkání *Encontros das Comunidades Macaenses*.

comunidade, que, mesmo depois de o português correcto ter aqui ganhado proporções importantes, continuou a ser falado como língua corrente. Só recentemente – já no início deste século - quando o ensino da língua portuguesa se tornou mais acessível às classes populares, é que o uso do patois teria começado a afrouxar.” FERREIRA, José dos Santos. *Papiçám di Macao*. Macao: Fundação Macao, 1996. s. 5. Překlad vlastní i v dalších citacích

³³ PINA-CABRAL, João de. *Between China and Europe: person, culture and emotion in Macao*. op. cit. s. 37

4. Jazyková situace v Macau

Úředními jazyky v Macau jsou portugalština, kantonština a standardní čínština. Historické, demografické, politické a ekonomické události posledních čtyř staletí, však učinily z území poloostrova Macao a přilehlých ostrovů neobvykle rozmanité jazykové prostředí. Kromě tří úředních jazyků se v Macau mluví ještě několika dalšími jazyky – angličtinou, různými dialekty čínštiny, tagalštinou a některými ostatními asijskými jazyky.

Nejpoužívanějším jazykem je jednoznačně kantonština, kterou ovládá 90,15% obyvatel, pro 83,33% z nich je zároveň jejich mateřským jazykem. Portugalština představuje menšinový jazyk. Ovládá ho pouze 2,43% obyvatel, přičemž jako mateřský jazyk ho používá méně než jedno procento obyvatel. Velké množství obyvatel je bilingvních, nejčastěji se jedná o kombinaci kantonštiny a dalšího jazyka.

Seznam jazyků dle počtu mluvčích, kteří daným jazykem hovoří jako svou mateřštinou³⁴

Jazyky		Počet mluvčích					
		Celkem		Muži		Ženy	
		539 131	%	258 237	%	280 894	%
Čínština	<i>Kantonština</i>	449 274	83,33%	217 390	84,18%	231 884	82,55%
	<i>Standardní čínština</i>	27 129	5,03%	12 410	4,80%	14 719	5,24%
	<i>Fujijské dialekty</i>	19 957	3,70%	10 001	3,87%	9 956	3,54%
	<i>Ostatní čínské dialekty</i>	10 633	1,97%	5 129	1,98%	5 504	1,95%
Portugalština		4 022	0,74%	1 880	0,72%	2 142	0,76%
Angličtina		12 155	2,25%	4 886	1,89%	7 269	2,58%
Tagalština		9 415	1,74%	4 010	1,55%	5 405	1,92%
Ostatní jazyky		6 546	1,21%	2 531	0,98%	4 015	1,42%

³⁴ Výsledky Censu, provedeného úřadem Government of Macao Special Administrative Region Statistics and Census Service (DSEC) v roce 2011. Dostupné z <http://www.dsec.gov.mo/>

Seznam jazyků dle počtu osob, které ovládají daný jazyk

Jazyky		Počet mluvčích					
		Celkem		Muži		Ženy	
		539 131	%	258 237	%	280 894	%
Čínština	<i>Kantonština</i>	485 061	90,15%	234 648	90,86%	231 884	82,55%
	<i>Standardní čínština</i>	223 180	41,39%	107 511	41,63%	115 669	41,17%
	<i>Fujianské dialekty</i>	37 290	6,91%	18 761	7,26%	18 529	6,59%
	<i>Ostatní čínské dialekty</i>	47 379	8,78%	21 457	8,30%	25 922	9,22%
Portugalština		13 148	2,43%	6 697	2,59%	6 451	2,29%
Angličtina		113 803	21,10%	51 359	19,88%	62 444	22,23%
Tagalština		13 821	2,56%	4 827	1,86%	8 994	3,20%
Ostatní jazyky		25 161	4,66%	9 054	3,50%	16 107	5,73%

4.1 Čínské dialekty a kantonština

Navzdory své portugalské minulosti, je Macao stejně tak jako všechna velká čínská města místem, kde žijí obyvatelé pocházející z různých koutů země. Je tedy i místem, kde se setkávají nejrůznější čínské dialekty.

Vzhledem k velikosti Čínské lidové republiky existuje nespočetné množství dialektů. Tyto dialekty mají mezi sebou obrovské odlišnosti a již dlouhá léta se vedou spory, zda se stále jedná o dialekty jednoho jazyka či o samostatné jazyky.

„Rozlišování mezi ‘jazykem’ a ‘dialektem’ většinou vychází z politických souvislostí. Existuje například méně odlišností mezi švédštinou, dánštinou a norštinou, které jsou považovány za samostatné jazyky, než mezi tak zvanými čínskými dialekty.“³⁵

Obecně se dá říci, že převážná většina z nich není srozumitelná pro mluvčí jiného dialektu. Dialekty však sdílí stejné písmo, také jejich gramatika a slovní zásoba je víceméně stejná. Jejich hlavní odlišnosti spočívají ve fonetické stránce.

³⁵ „The distinction between ‘language’ and ‘dialect’ is commonly drawn on political grounds. There is less difference between Swedish, Danish and Norwegian, for example, which are usually referred to as distinct ‘languages’, then there is between many of the so-called ‘dialects’ of Chinese.“ LYONS, John. *Chomsky*. Glasgow: Collins, 1981. In CREMER, R. D. *Macau. City of Commerce and Culture. 2nd Edition: Continuity and Change*. Hong Kong: API Press, 1991. s. 118. Překlad vlastní i v dalších citacích

Tradičně se čínské dialekty rozdělují do sedmi větších skupin:

1. Beifang (Mandarin)
2. Wu
3. Gan
4. Xiang
5. Kejia (Hakka)
6. Yue
7. Min

V raných dějinách Macaa hrály důležitou roli především dialekty skupiny Min a Yue.

„(...) je to pochopitelné, vzhledem ke své poloze na jižním pobřeží území Yue, které je pro obyvatele jazykové skupiny Min snadno přístupné, po moři i po pevnině. Přesto z geografických důvodů dialekt skupiny Yue v pozdějších dobách převážil.“³⁶

Zdroj: www.waytolearnchinese.com

³⁶ „(...) this is understandable because of the location on the south coast of the Yue area where the Min people can easily immigrate by land and sea. However, for geographical reasons, the Yue people and their dialect became predominant in later periods.“ CREMER, R. D. *Macau. City of Commerce and Culture. 2nd Edition: Continuity and Change.* op. cit. s. 117

Kantonština spadá do zmiňované skupiny Yue a na celém světě jí mluví okolo sedmdesáti miliónů lidí. Hovoří se jí především v provinciích Guangdong a Guangxi a také v početných čínských komunitách v Evropě, Jižní Americe, Austrálii a především pak v Severní Americe a jihovýchodní Asii. Ve Spojených státech amerických je dokonce třetím nejpoužívanějším jazykem.

„Přestože obyvatelé Macaa, kteří sem přišli z různých koutů Číny, v rámci své rodiny či komunity používají svůj rodný dialekt, je v současné době obecným dorozumívacím jazykem v Macau kantonština.“³⁷ Přispěly k tomu především tři hlavní faktory. Prvním je velké množství imigrantů z města Kanton v provincii Guangdong. Druhým je významný vliv Hongkongu, kde se hovoří kantonsky a třetím fakt, že na školách v Macau se vyučovalo právě v tomto jazyce.

Většina čínských obyvatel Macaa hovoří následujícími dialekty čínštiny:

- a) Zhongshanským dialektem,³⁸ spadajícím do skupiny Yue
- b) Ostatními dialekty skupiny Yue, převážně z různých částí provincie Guangdong (Siyu, Shunde, Puyi, Xinhui, Doumen a další)
- c) Dialekty skupiny Min (provincie Fujian)
- d) Dialekty skupiny Wu (provincie Zhejiang a Jiangsu)

Převážná většina čínských obyvatel Macaa aktivně ovládá více jak jednu variantu čínštiny. Kantonština se stala úředním jazykem na tomto území roku 1989.

4.2 Standardní čínština

Standardní čínština neboli mandarínština, jak bývá v češtině často chybně označována, je standardizovaná varianta čínštiny a oficiální jazyk v Čínské lidové republice. Je založen na fonetické stránce pekingského dialektu, ale jeho slovní zásoba odráží rozmanitost různých dialektů severní, centrální a jižní Číny. Slouží jako lingua

³⁷ „Today, people from other parts of China although they may still speak their native dialect among their own community in Macau, standard Cantonese has become the common language of Macau as a whole.“ CREMER, R. D. *Macau. City of Commerce and Culture. 2nd Edition: Continuity and Change.* op. cit. s. 117

³⁸ Region Zhongshan se nachází na jihu provincie Guangdong a přímo sousedí s Macaem.

franca pro celé území Číny, drtivá většina dialektů je totiž navzájem nesrozumitelná. Veškeré oficiální záležitosti, média i výuka na školách jsou provozovány právě ve standardní čínštině.

Jedná se o jazyk analytický, monosylabický a tónový. Tóny existují čtyři a každá slabika musí být vyslovena ve správném tónu, aby nedošlo ke změně významu. Pro zápis využívá zjednodušených znaků.

Naproti tomu kantonština má tónů dokonce sedm a na území Hongkongu a Macaa se zapisuje v nezjednodušených znacích. Její gramatika a slovní zásoba se od standardní čínštiny liší pouze zřídka.

Protože Macao má společně s Hongkongem status zvláštní správní oblasti, zachovalo si jako úřední jazyk kantonštinu. Standardní čínština je nicméně jazykem komunikace mezi macajskou a centrální vládou. Je rovněž prostředkem komunikace mezi kantonsky a nekantonsky hovořícími Číňany v Macau. Standardní čínština je zde také využívána ve vzdělání stále v hojnější míře. Téměř každý obyvatel Macaa čínského původu ovládá standardní formu čínštiny alespoň na základní úrovni. Toto platí především pro mladou generaci.

4.3 Angličtina

Přestože nejpoužívanějším jazykem v Macau je kantonština, která je společně s portugalštinou a standardní čínštinou oficiálním jazykem, angličtina je zde také velice důležitým jazykem. Je to zejména díky rychlému ekonomickému růstu a velkým zahraničním investicím v posledních třiceti letech. Od roku 1979 přicházely hlavní investice ze zámoří, například od British Group, Cable and Wireless nebo sítě luxusních hotelů Hotel Royal. Stejně rychle se od osmdesátých let minulého století rozvíjela i bankovní sféra. Nyní zde sídlí mnoho významných mezinárodních bank, například Banco Nacional Ultramarino, Banque Nationale de Paris, Indo Suez Bank, Citibank nebo Deutsche Bank. Některé z bank mají na území poloostrova Macao až jedenáct poboček. Ve sféře mezinárodního bankovníctví portugalština bohužel není příliš vlivným jazykem. Naproti tomu angličtina je úředním jazykem ve čtyřech nejdůležitějších světových finančních centrech, tedy v New Yorku, Londýně, Singapuru a Hongkongu. Není tedy divu, že se tento jazyk ustálil jako univerzální jazyk v bankovní sféře a ani Macao není výjimkou.

Všechny dokumenty, formuláře a šekové knížky jsou vždy vyhotoveny v čtyřjazyčném provedení – v kantonštině, portugalštině, standardní čínštině a angličtině.

„Stejně jako zámořští Číňané, musela i drtivá většina zahraničních turistů cestujících do Číny, nejprve přes Hongkong či Macao. (...) Takový ohromný příliv turistů samozřejmě vyžadoval rozšíření a zlepšení služeb, především dopravy, restauračních zařízení a ubytování. Pro uspokojení poptávky, (...), tak byli majitelé obchodů, zaměstnanci v restauracích, hotelech, cestovních kancelářích a mnozí další nuceni naučit se i jinému jazyku než je kantonština, především angličtině a japonštině.“³⁹

Angličtina je také prostředkem komunikace mezi jednotlivými komunitami, především pak mezi početnou filipínskou komunitou a Portugalci nebo Číňany, kteří umějí anglicky. Často potkáme například mladé Portugalce, jak si se svými čínskými kamarády povídají anglicky.

Žáci na základních školách zpravidla začínají se studiem angličtiny ve věku šesti až sedmi let. Počet škol, kde je vyučovacím jazykem angličtina, stále stoupá. Stoupá i počet rodičů, kteří si přejí, aby jejich děti ovládaly anglický jazyk už od mala, a proto konkurence je velká a přijímací řízení náročná. Toto platí dokonce i v mateřských školách.

V současné době zde existuje méně možností pro studium portugalštiny než pro studium angličtiny. V knihkupectvích je k dostání více anglických učebnic než portugalských. Dokonce zde najdete více japonských než portugalských. V posledních letech se však vláda pokouší studium portugalštiny opět pozvednout.

Jména obchodů, včetně jejich nabídky, dříve musela být ze zákona uvedena v portugalštině. Nyní se mnohdy setkáváme i s angličtinou. Ta se objevuje i v názvech některých ulic a míst.

„(...) angličtina je zkrátka druhým nejužitečnějším jazykem v Macau, hned po kantonštině, která si nadále zachovává naprosto výsadní pozici.“⁴⁰

³⁹ „Like many overseas Chinese, the vast majority of non-ethnic Chinese tourists visiting China travel in parties that must go through Hong Kong and many go through Macau, too. (...) the number of arrivals requires extensive transport, catering, and accommodation services. In fulfilling these needs, (...), Macau's shopkeepers, restaurateurs, tour operators and market traders, amongst many, have come to realize more fully the value of knowing something of other language, particularly English a Japanese.“ CREMER, R. D. *Macau. City of Commerce and Culture. 2nd Edition: Continuity and Change.* op. cit. s. 141

⁴⁰ „(...) English is the second most useful language in Macau in addition to Cantonese which is certainly the most useful.“ Ibid. s. 150

5. Portugalština

Macao sice nebylo první portugalskou kolonií na asijském kontinentu, ale podařilo se mu stát se jedním z nejdůležitějších center obchodu v rámci Asie. Částečně i proto, že v té době bylo jediným čínským přístavem, otevřeným pro mezinárodní obchod. V žádné z těchto ostatních bývalých portugalských kolonií v Asii již portugalština nemá status oficiálního jazyka. V Macau je situace odlišná – portugalština se stala oficiálním jazykem a také nedílnou součástí macajské kulturní identity.

V minulosti portugalština vždy mívala v porovnání s kantonštinou a dalšími jazyky odlišný status v macajské společnosti. Portugalský jazyk dorazil na toto území společně s portugalskými mořeplavci v 16. století. V té době byl poloostrov Macao pouze řídce osídlen místními rybáři a zemědělci a portugalština zde byla hlavně jazykem správy a politické moci. Později začala portugalština v Macau sloužit jako dorozumívací prostředek pro obchodníky a mluvčí různých etnik. Je ale jisté, že se nejednalo o standardizovanou formu portugalského jazyka. „Pravděpodobně se spíše než o portugalštinu jednalo o jeden či více pidžinů na základě portugalštiny, které později daly původ kreolským jazykům (...).“⁴¹

Portugalština byla ceněným jazykem a jedinců, kteří ji ovládali i v psané formě, bylo velice málo. Její znalost tedy představovala nespornou výhodu, ať už společenského nebo ekonomického rázu.

Portugalština v Macau již od svého počátku v 16. století přijímala vlivy mnoha dalších jazyků. Prolínání s čínskou kulturou bylo však v 16. století relativně málo významné. Zpočátku byl nejsilnější především vliv Malakky a Indie. Kromě slov původem z malajštiny do jazyka přibyla i slova španělská, jávská nebo konkánská. Poměrně malý počet slov pochází z japonštiny a indonéštiny. V 19. století, kdy Hongkong padl do rukou Britům, významně zesílil vliv angličtiny.

„Vliv čínštiny, přestože se to může zdát zvláštní, byl zpočátku minimální, rozšířil se až v moderní době. Tento vývoj je přirozený, vezmeme-li v úvahu, že ve velké části

⁴¹ „Provavelmente, mais do que do português, deveríamos falar de um ou vários *pidgins* de base portuguesa, que posteriormente terão dado origem aos crioulos (...).“ CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* op. cit. s. 60-61

macajských rodin je matka čínského původu. Jak je známo, ve společnosti jsou to právě především matky, kdo má největší vliv na vývoj jazyka.“⁴²

Dnes je ve velkém počtu macajských rodin matka čínského původu, u prvních generací na tomto území tomu však bylo jinak. Drtivá většina z nich byla malajského nebo malajsko-portugalského původu. Dle Nogueiry Batalhy⁴³ tuto hypotézu potvrzuje fakt, že slovní zásoba týkající se např. vaření, kuchyňského náčiní, stravování a domácích prací, tedy veskrze ženských záležitostí, je právě malajského původu.

Po navrácení Macaa Čínské lidové republice 20. 12. 1999 si portugalština sice zachovala status oficiálního jazyka tohoto území, ovšem pravdou je, že dnes je zde menšinovým jazykem. Portugalsky se dorozumí celkem 2,43% obyvatel Macaa, tedy okolo třinácti tisíc z celkového počtu 539 131 obyvatel. Portugalština je pak prvním jazykem pouze pro 0,74% obyvatel, tedy něco málo přes čtyři tisíce lidí.

Jak je zřejmé, portugalština se v běžném životě v Macau využívá velice málo. Stejně tak v obchodní sféře, kde dominuje angličtina, se užívá jen zřídka. V minulosti býval portugalský jazyk jazykem spojeným s oficiální správou tohoto území. Tento status do jisté míry přetrval až do dnešní doby. Jedna z mála sfér, kde je totiž portugalština stále využívána, je sféra politická a administrativní. „Bez nadsázky lze říci, že náš jazyk je v Macau využíván pouze úředníky, při administrativních úkonech nebo těmi, kteří právě přijeli z Lisabonu, (...).“⁴⁴ Slovní zásoba v portugalštině, spojená s veřejnou správou, je poměrně zažitá a jak tvrdí Rouillé Correia,⁴⁵ v běžné konverzaci vedené třeba i v kantonštině čas od času zazní portugalské slovo jako *despacho*, *modelo* nebo *requerimento*.

„Ten, kdo v Macau nikdy nebyl, by se mohl domnívat, že se zde hovoří pouze portugalsky, protože se jedná o portugalskou kolonii. Ten, kdo zde pobýval byť jen krátce, může lehce

⁴² „A influência chinesa, por estranho que pareça, foi mínima no primitivo crioulo, tendo aumentado muito nos tempos modernos. O facto é natural, uma vez que, actualmente, numa boa parte das famílias macaenses a mãe é chinesa. E, como é sabido, são sempre mães, (...), quem exerce maior influência numa língua (...).“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau – o que foi e o que é*. op. cit. s. 28

⁴³ BATALHA, Graciete Nogueira. *Glossário do Dialecto Macaense*. Macau: Instituto Cultural de Macau, 1988. s. 27

⁴⁴ „Pode dizer-se, sem exagero, que a nossa língua só é usada em Macau nos actos administrativos e por funcionários macaenses ou recém-vindos da Metrópole, (...).“ AZEVEDO, Rafael Ávilade. *A Influência da Cultura Portuguesa em Macau*. Lisabon: Instituto de Cultura e Língua Portuguesa, Ministério da Educação, 1984, s. 43. Překlad vlastní i v dalších citacích

⁴⁵ CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *Revista Camões. n. 7. Macau, Macaenses e Língua Portuguesa*. 1999, s. 119-124

nabýt dojmu, že portugalština se zde vůbec nepoužívá. Je totiž možné se celé hodiny toulat po městě, aniž byste zaslechli jediné portugalské slovo.“⁴⁶

I z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že potkat v Macau někoho, kdo mluví nebo alespoň rozumí portugalsky, je velice obtížné. Dokonce ani v oficiálních institucích, kulturních centrech a turistických kancelářích často nenaleznete nikoho, kdo by hovořil portugalsky. Přestože všechny ulice mají vedle názvu v tradičních čínských znacích uveden i název portugalský, jméno ulice většina lidí přečíst neumí a název nejdůležitější třídy⁴⁷ v Macau jim v portugalštině nic neříká. Bohužel ani v turistické informační kanceláři.

V posledních letech se nicméně objevují poměrně výrazné snahy o pozvednutí výuky portugalštiny a o rozšíření tohoto jazyka na území Macaa.

5.1 Kreolský jazyk Patuá

Patuá je jazykem kreolským, jehož základem je portugalština. Začal vznikat po příchodu Portugalců v 16. století a do značné míry byl ovlivněn kantonštinou, čínštinou, malajštinou a sinhálštinou. Je ale patrný i vliv dalších jazyků jako jsou angličtina, španělština, thajština a některé jazyky původem z Indie. Díky demografickému a kulturnímu vývoji na poloostrově, od svého vzniku v 16. století jazyk zaznamenal významné změny v gramatice, výslovnosti i slovní zásobě. Někteří odborníci jazyk rozdělují do dvou období:

1. Archaického (do 19. století)
2. Moderního (od 19. století), kdy byl jazyk silně ovlivněn kantonštinou.

Tento dialekt, kterým se na území Macaa až donedávna hovořilo, bývá svými mluvčími nazýván „Papia Cristám di Macau“ (křesťanský jazyk Macaa), „Dóci língu di Macau“ (sladký jazyk Macaa), „Dóci papiaçam“ (sladký jazyk), „Maquista Chapado“ (pravý jazyk Macaa) nebo „Patuá“ (z francouzského slova *patois*).

⁴⁶ „Quem nunca tenha aqui vindo poderá supor que é apenas o português, uma vez que a terra é portuguesa. Quem tenha apressadamente visitado Macau, é tentado a supor que o português é aqui desusado, pois poderá circular horas pelas ruas da cidade sem ouvir uma palavra nesta língua.“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau – o que foi e o que é*. op. cit. s. 5

⁴⁷ Třidu Avenida de Almeida Ribeiro v centru Macaa, každý zná pod jejím kantonským názvem San Ma Lo 新馬路

I přes svůj unikátní charakter a několikasetletou historii je bohužel tento jazyk na pokraji svého vymření. V roce 2009 byl organizací UNESCO zařazen na seznam ohrožených jazyků a počet jeho mluvčích se nyní odhaduje pouze v řádech desítek či dokonce jedinců. Většina z nich jsou přitom místní ženy, kterým je všem již přes sedmdesát let.

V minulosti byla tomuto jazyku věnována, podle mého názoru, menší pozornost než jakou by si zasloužil. Podrobněji se jím zabývala pouze portugalská filoložka Graciete Nogueira Batalha (1925-1992) a rodák z Macaa José dos Santos Ferriera (1919-1993). Popis jazykových jevů obsažený v této podkapitole vychází z díla *Papiá Cristám di Macau. Epítome de Gramática Comparada e Vocabulário – Dialecto Macaense*⁴⁸ José dos Santos Ferreiry. Přihlédnuto bylo i pracem Graciete Nogueiry Batalhy. V češtině dosud neexistuje žádné podrobnější pojednání o tomto jazyce.

5.1.1 Fonetika

5.1.1.1 Vokály

V macajském dialektu, stejně tak jako v portugalštině, se vokály dělí na:

Orální - např. ve slovech: <i>boniteza</i>	beleza
<i>champorar</i>	misturar
<i>filo</i>	filho
Nazální - např. ve slovech: <i>santã</i>	leite de coco
<i>chipim</i>	o pé atado das chinas antigas
<i>chá-pom</i>	som dos instrumentos de percussão usado nas bandas e orquestras chinas

Dále je možné rozdělení na:

Otevřené: /a/ *paço recipiente, abano leque, chá chá, pancá grande ventilador de pano, ramendá tal como*

⁴⁸ FERREIRA, José dos Santos. *Papiá Cristám di Macau. Epítome de Gramática Comparada e Vocabulário – Dialecto Macaense*. Macau: Tipografia de Missão do Padroado. 1978

/e/ *pé pé, bredo hortaliça, nele arroz com casca*

/o/ *saoicó rapaz, dóci doce, coco coco, bobo indivíduo mascarado no Carnaval*

Zavřené: /a/ *maca* automaca

/e/ *pêsse* peixe

/o/ *sôr* suor

Neznělé: /a/ *fora* mais de, tantos

/e/ *dále* dar pancada em alguém

/o/ *figo* banana, fruto de figueira

Vokály /i/ a /u/ mají pouze jednu variantu výslovnosti.

/i/ *tampipe* maletade verga ou rota, *macaista* próprio de Macau

/u/ *ladu* doce feito de farinha, *jagra* coco e especiarias, *gúni* saco grosseiro para arroz

5.1.1.2 Konsonanty

System konsonantů je až na výjimky shodný s portugalsštinou. Výjimky tvoří:

- a) /ch/, které se vyslovuje jako české [č]
Např. *lichia* [ličia] fruto de litchi
- b) Konsonant /g/, který v některých slovech pokud následuje vokál /i/, mění výslovnost na [z]. Tento jev je nejběžnější u poslední slabiky slova.
Např. *linguági* [linguázi] língua
- c) Konsonant /j/, následovaný /a/ nebo /o/, v některých slovech mění výslovnost na [z]. Tento jev je nejběžnější u poslední slabiky slova.
Např. *sujo* [suzo] sujo
- d) Foném /h/ se nevyslovuje, pokud následuje po /l/.
Např. *trabalho* [trabaló] trabalho
- e) Vibranta /r/ se vyskytuje pouze ve své jednokmitové variantě
Např. *carreta* [kareta] carruagem, carro

Tendence k zeslabování vícekmitového [r] je častá i u ostatních portugalských kreolů, nicméně v tomto případě Batalha⁴⁹ přičítá vliv čínštině. Většina obyvatel Macaa má problémy s osvojením výslovností [r], protože v čínštině žádný podobný zvuk neexistuje.

f) Skupina /ng/, následovaná /a/, se vyslovuje jako jediná slabika, na rozdíl od portugalštiny. (*fun'gar*)

Např. *unga* [u'nga] uma

g) /Z/ a /s/ na konci slova se nikdy nevyslovují jako [ʒ], ale jako [z].

Např. *pipis* [pipíz] certa espécie de bolinhos ou pastelinhos

5.1.1.3 Diftongy

V macajském dialektu existují pouze diftongy orální. Nazální diftong *aõ*, který je velice častý v portugalštině, je zde nahrazen slabikou *ám*. Přestože v některých případech se ve psané formě diftong *aõ* vyskytuje, vyslovuje se jako *ám*.

Např. *boiám* *boião*

5.1.1.4 Přízvuk

Akcenty agudo a circunflexo se v Patuá objevují hojně, často i v případech, kde by v portugalštině zdůrazňovat přízvuk nebylo potřeba.

Např. *chácha* avó, mulher idosa

5.1.2 Morfologie

5.1.2.1 Podstatná jména

Číslo

⁴⁹ BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. Coimbra: Faculdade de Letras da Universidade de Coimbra, Instituto de Estudos Românicos, 1959. s. 9

Množné číslo podstatných jmen se netvoří přidáním koncového *s*, nýbrž reduplikací.

Např. *filo* filho *filo-filo* filhos

Stejné pravidlo se uplatňuje i u složených podstatných jmen.

Podstatná jména se nezdvojují, předchází-li jim číslovka.

Rod

Rody existují dva, mužský a ženský.

U některých podstatných jmen končících v mužském rodě na *-o* se ženský rod tvoří změnou tohoto *-o* na *-a*.

Např. *sogro* - *sogra*

Některá podstatná jména, a to především jména označující zvířata, tvoří ženský rod přidáním slova *fêmea*.

Např. *gato* – *gato-fêmea*

U některých substantiv existuje pro ženský rod naprosto odlišné slovo.

Např. *boi*- *vaca*

Substantiva v mužském rodě zakončená *-am* často mění v ženském rodě koncovku na *-óna*.

Např. *vilám* – *vilóna*

V ojedinělých případech potom substantiva končící na *-am*, pro ženských rod používají koncovky *-oa*, popřípadě pouze odpadá koncové *-m*.

Např. *irmám* – *irmá* *irmão* - *irmã*

Podstatná jména končící v mužském rodě na *-or*, v ženském rodě přibírají *-a*.

Např. *cantor* - *cantora*

U některých z nich se koncové *-or* mění na *-era*.

Např. *abusador* - *abusadera* *atrevido* - *atrevida*

Některá substantiva si zachovávají stejný tvar v obou rodech.

Např. *crístám* *crístão*

5.1.2.2 Přídavná jména

„Přestože přídavná jména se shodují v čísle, ne vždy se shodují v rodě. Shoda podstatného jména s přídavným je velmi nepravdělná, přídavné jméno si zachovává tvar mužského rodu jednotného čísla.“⁵⁰

Přídavné jméno stojí za podstatným jménem, jako je tomu v portugalštině.

Např. *José sã unga home alto, assi como Maria sã unga mulé alto.*

O José é um homem alto, assim como a Maria é uma mulher alta.

Sapato roto, roupa roto.

Sapato roto, roupa rota.

Pro přídavná jména, která se neshodují v rodě, platí následující pravidla:

- a) Adjektiva končící v mužském rodě na *-o*, bývají v ženském rodě zakončena na *-a* (zavřené přízvučné *ô* se mění na otevřené *o*).

Např. *gordo – gôrda* gordo - gorda

môno – mona tolo - tola

- b) Adjektiva končící v mužském rodě na *-or*, přibírají v ženském rodě *-a*.

Např. *impostôr – impostóra* orgulhoso - orgulhosa

- c) U některých adjektiv se *-or* mění na *-era*.

Např. *namorador – namoradera* namorador - namoradora

- d) Adjektiva končící v mužském rodě na *-ám*, bývají v ženském rodě zakončena *-óna*.

Např. *pimpám – pimpóna* fanfarrão

Přídavná jména zakončená *-u* nebo *-eu* si i v ženském rodě zachovávají stejnou formu.

Např. *home europeu – siara europeu* homem europeu – senhora europeia

Přídavná jména nemají tvar množného čísla.

Např. *home rico – home-home rico* homem rico, homens ricos

⁵⁰ Os adjectivos, embora, por vezes, variem em género, não variam em número. A concordância entre o substantivo e o adjectivo conserva, em muitos casos, a forma do masculino singular.“ FERREIRA, José dos Santos. *Papiá Cristám di Macau. Epítome de Gramática Comparada e Vocabulário – Dialecto Macaense*. op. cit. s.19. Překlad vlastní i v dalších citacích

<i>casa alto - casa-casa alto</i>	<i>casa alta, casas altas</i>
<i>nhónha chistosa – nho-nhónha chistosa</i>	<i>menina simpática, meninas simpáticas</i>
<i>bolo dóci – bolo-bolo dóci</i>	<i>bolo doce, bolos doces</i>

Stupňování

Pro vyjádření stejné míry vlastnosti se užívá slova *assi*, které slouží stejně jako portugalské *tão*.

a) Stejná míra vlastnosti

Např. *Toneca sã assi arviro como su mano.*

O Toneca é tão mauzinho como o seu irmão.

b) Menší míra vlastnosti

Např. *Toneca sã menos arviro qui su mano.*

O Toneca é menos mauzinho do que o seu irmão.

c) Větší míra vlastnosti

Např. *Toneca sã más arviro qui su mano.*

O Toneca é mais mauzinho do que o seu irmão.

d) Absolutní superlativ

Sufix *-íssimo* se v Patuá nevyskytuje. Absolutní superlativ se tvoří pomocí *muto* a *bêm di*. Druhý zmíněný způsob se používá podstatně hojněji.

Např. *Toneca sã muto arviro.* Nebo *Toneca sã bêm di arviro.*

Výrazy *muto* a *bêm di* lze rovněž nahradit reduplikací adjektiva nebo vložení *qui*.

Např. *Toneca sã arviro-arviro.* Nebo *Tonece sã arviro qui arviro.*

e) Relativní superlativ

Při tvoření superlativu relativního je nezbytné připojit výraz *di tudo*. Formy *o mais* a *o menos* tento kreolský jazyk nepoužívá.

Menší míra vlastnosti

Např. *Tonece sã menos arviro di tudo.*

O Toneca é o menos mauzinho.

Větší míra vlastnosti

Např. *Toneca sã más arviro di tudo.*

O Toneca é o mais mauzinho.

5.1.2.3 Člen

Určitý

V Patuá se člen určitý nevyskytuje.

Např. *cám co gato*

o cão e o gato

mai levá filho vai escola

a mãe leva o filho à escola

ladrám já rubá biciquéta di Toninho. O ladrão roubou a bicicleta do Toninho.

Neurčitý

Neurčitého členu se užívá:

- v singuláru tvar *unga*, který nahrazuje portugalské *um* a *uma*.

Např. *unga nhónha*

uma menina

unga nhom

um senhor

- v plurálu tvar *quánto*, místo portugalského *uns* a *umas*.

Např. *quánto casa-casa alto*

umas casas altas

quánto nhom-nhom rico

uns senhores ricos

5.1.2.4 Zájmena

Osobní

Jednotné číslo:

Množné číslo:

1.osoba: *iou* eu

1. osoba: *nôs* nós

2. osoba: *vôs* tu

2. osoba: *vosôtro* vós

3. osoba: *ele* ele, ela

3. osoba: *ilôtro* eles, elas

Z ostatních osobních zájmen se používá pouze formy *mi*, ekvivalentu portugalského *mim*.

Zájmenu *mi* předchází předložka *pa* nebo *co*.

Např. *Ele já dá lápis pa iou.* Ele deu-me o lápis.
 Vêm co iou. Vêm comigo.
 Estunga boneca sã pa vós. Esta boneca é para ti.

Zvratná

V Patuá se zvrtná zájmena nevyskytují. Pokud je nutné zdůraznit činitele děje, používá se slova *onçôm* nebo *pa onçôm*.

Např. *Ele já matá pa onçôm.* Ele suicidou-se.
 Ana já cortá pa onçôm co faca. A Ana cortou-se com a faca.

Privlastňovací

Privlastňovací zájmena se tvoří připojením slova *sua* k osobnímu zájmenu. Pro 1.osobu jednotného čísla se vyjímečně používá tvaru *minha*.

Jednotné číslo:

1. osoba:	<i>iou-sua</i>
<i>minha</i>	meu, minha, meus, minhas
2. osoba:	<i>vôssô</i>
<i>vôs-sua</i>	teu, tua, teus, tuas
3. osoba:	<i>ele-sua</i>	seu, sua, seus, suas, dele, dela

Množné číslo:

1. osoba:	<i>nôssô</i>
<i>nôs-sua</i>	nosso, nossa, nossos, nossas
2. osoba:	<i>vôstro-sua</i>	vosso, vossa, vossos, vossas
3. osoba	<i>ilôtro-sua</i>	seu, sua, seus, suas, deles, delas

Např. *Minha (iou-sua) casa* a minha casa
 Vôssô (vôs-sua) lápis o teu lapis
 Ele-sua filo o seu filho

<i>Nôssô (nôs-sua) galinha-galinha</i>	as nossas galinhas
<i>Vôstôro-sua roupa</i>	a sua roupa
<i>Ilôtro-sua chapêu-chapêu</i>	os chapêus deles

Ukazovací

Jednotné číslo:

<i>estunga</i>	este, esta
Např. <i>estunga gato</i>	este gato
<i>acunga</i>	esse, essa, aquele, aquela
Např. <i>acunga banco</i>	esse banco, aquele banco
<i>acunga qui</i>	o, a
Např. <i>Maria sá acunga qui ta cozinhá.</i>	Maria é a que está a cozinhar.
<i>mesmo</i> nebo <i>igual, onçôm</i>	mesmo, mesma
Např. <i>Iou onçôm já olá ele passá.</i>	Eu mesmo o vi passar.
<i>Ele têm mesmo aqui.</i>	Ele está aqui mesmo.
<i>Corê co aguá nunca- sã igual.</i>	Correr e voar não é mesmo.
<i>ôtro</i> nebo <i>otrunga</i>	outro, outra
Např. <i>Iou non-quêro estunga má, querê otrunga</i>	Não quero esta mão, quero a outra.

Ukazovací zájmena *isto, isso, aquilo* se v dialektu sice nepoužívají, nicméně existují případy, ve kterých po zájmenu *estunga* následuje *ancusa*, ekvivalent portugalského *isto* nebo *acunga* následovaná zájmenem *ancusa*, ekvivalentem *isso, aquilo*.

Např. <i>Estunga ancusa sã mau pa saúde.</i>	Isto é mau para a saúde.
<i>Acunga ancusa sã bom pa vôs.</i>	Isto faz-lhe bem.

Množné číslo:

<i>estunga quánto</i>	estes, estas
Např. „ <i>estunga quánto mulé</i> ”	estas mulheres

<i>acunga quánto</i>	esses, essas
Např. <i>acunga quánto quiança</i>	aqueles, aquelas crianças
<i>quim</i>	os, as
Např. <i>feliz sã quim non-têm consumiçám.</i>	Felizes são os que não têm arrelias.
<i>mesmo, igual, onçôm</i>	mesmos, mesmas
<i>otrunga quánto</i>	outros, outras
Např. <i>estunga quáno sã maduro, otrunga quánto sã verde.</i>	Estes são maduros, os outros são verdes.

Vztažná

<i>di quim-sua</i> nebo <i>di unde sua</i>	cujo, cuja, cujos, cujas
Např. <i>arvre, quim sua fruta-fruta nós ta comê</i>	a árvore, cujos frutos estamos a comer.
<i>quim</i> nebo <i>qualunga</i>	qual, quais
Např. <i>nhónha co quim vós ta vai</i>	a moça com a qual te vais encontrar
<i>tudo qui</i>	quanto, quanta, quantos, quantas
Např. <i>sã tudo qui iou sabe</i>	é quanto sei
<i>qui</i>	que
Např. <i>nhónha qui já vêm co vós</i>	a moça que veio contigo
<i>quim</i>	quem
Např. <i>Sã vosótro pai quim pagá</i>	é seu pai quem o paga

Tázací

<i>qualunga?</i>	qual?, quais?
Např. <i>Qualunga mana sã más chistosa?</i>	Qual das manas é bonita?
<i>quánto?</i>	quanto?, quanta?, quantos?, quantas?
Např. <i>Quánto quiança lôgo vêm?</i>	Quantas crianças virão?
<i>qui?</i> nebo <i>qui-cusa?, quim?</i>	quê? quem?
Např. <i>Qui-cusa vós querê?</i>	Que queres?
<i>Quim já batê porta?</i>	Quem bateu à porta?

Neurčitá

<i>Tudo</i>	todo, toda, todos, todas
Např. <i>Comida sã igual para tudo.</i>	A comida é igual para todos.
<i>múto</i> nebo <i>tánto</i>	muito, muita, muitos, muitas
Např. <i>Tánto gente já olá.</i>	Muitos viram.
<i>pôco</i>	pouco, pouca, poucos, poucas
Např. <i>pôco gente</i>	pouca gente
Zájmeno “ <i>fora</i> ” vyjadřuje neurčité množství.	
Např. „ <i>Já custá um-cento fora pataca.</i> ”	Custou cem pataces e tanto.
<i>unga</i>	certo, certa
Např. <i>Iou lôgo falá com unga amigo.</i>	Falarei com certo amigo.
<i>quánto</i>	certos, certas
Např. <i>Iou querê olá quánto cara.</i>	Quero ver certas caras.
<i>ninhunga</i>	nenhum, nenhuma
Např. <i>Tánto já vai, mas ninhunga já voltá.</i>	Foram muitos, mas não voltou nenhum.
<i>agunga</i>	alguns, alguma
Např. <i>Já priguntá si têm agunga recado.</i>	Perguntou se tinha algum recado
<i>unga</i>	um, uma
<i>quánto</i>	uns, umas
<i>ôtro</i> nebo <i>otrunga</i>	outro, outra
Např. <i>Si ninca-sã iou, lôgo sã otrunga.</i>	Se não for eu, será outro.
<i>alguim</i>	<i>alguém</i>
Např. <i>Alguim ta batê porta.</i>	<i>Algém bate a porta.</i>
<i>ninguim</i>	<i>ninguém</i>
Např. <i>Ninguim já uví.</i>	<i>Ninguém ouviu.</i>
<i>cadunga</i>	cada
Např. <i>Cadunga ancusa têm su nómi.</i>	Cada coisa tem seu nome.

<i>ôtro gente</i>	outrem
Např. <i>Falá co ôtro gente.</i>	Falem a outrem.
<i>nada</i>	nada
Např. <i>Non-sabe fazê nada.</i>	Não sabe fazer nada.

Pro portugalská zájmena *qualquer, quaisquer* neexistuje v jazyce Patuá jejich ekvivalent.

5.1.2.5 Číslovky

„Číslovky si vždy zachovávají tvar mužského rodu a jednotného čísla, a to i pokud jsou následovány jménem v množném čísle.“⁵¹

Základní (1-22)

unga, dôs, três, quatro, cinco, sês, séti, oito, nóvi, dez, ónzi, dózi, trêszi, catórzi, quinzi, dizassês, dizasssete, dizóito, dizanóvi, vinti, vinti-unga, vinti-dôs

trinta, quarénta, cinquénta, sassénta, saténta, oiténta, novénta, um-cento

30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100

Např. *Janéro têm trinta-unga dia* Janeiro tem trinta e um dias.

Řadové (1.-10.)

preméro, sigundo, tercéro, quarto, quinto, sésto, sétimo, oitavo, nono, décimo

Násobné

Násobné číslovky se v podstatě nepoužívají. K vyjádření násobku se místo *duplo, triplo ect.* říká *dôs vez, três vez* atd.

Např. *Iou têm quatro vez idade di estunga quiança.* Eu tenho quádruplo da idade desta criança.

⁵¹ „Os nomes numerais conservam a forma de masculino singular em todos os casos; mesmo quando precedem nomes no plural, não alteram a sua forma.“ FERREIRA, José dos Santos. *Papiá Cristám di Macau. Epítome de Gramática Comparada e Vocabulário – Dialecto Macaense. op.cit. 22*

5.1.2.6 Slovesa

U sloves je velice zřejmý vliv čínštiny. Skloňování sloves je poměrně omezené, u sloves se nerozlišuje čas, způsob, osoba ani číslo.

Tvoření infinitivu

a) Z portugalských sloves

Koncové *-r* se odděluje a poslední vokál přibírá *acento agudo*, nebo *circunflexo*.

Např. <i>falá</i>	falar
<i>comê</i>	comer
<i>fazê</i>	fazer

Hlásk *h* většinou mizí.

Např. <i>olá</i>	olhar
<i>recolê</i>	recolher

b) Ze slov z malajštiny

Např. <i>chubi</i>	beliscar
<i>capí</i>	apertar
<i>chuchú</i>	espertar

c) Z 3. osoby jednotného nebo množného čísla přítomného času portugalských sloves

Např. <i>vai</i>	ir
<i>sabe</i>	saber

Tvoření přítomného času

a) Infinitivem

Např. <i>Iou gostâ fula-fula.</i>	Eu gosto de flores.
<i>Vôs sã unga tôlo.</i>	Tu és um tolo.

b) Vložením částice *ta* před infinitiv

Např. <i>Quiança ta brincá.</i>	A criança está a brincar. A criança brinca.
<i>Iou ta fazê</i>	Eu estou a fazer. Eu faço.

Tvoření minulého času

a) Vložením příslovce *já* před infinitiv

Např. *Ladrám já fuzí.* O ladrão fugiu.

Iou já fazê Eu fiz

b) Pouze infinitivem

Např. *Ele comê qui azinha.* Ele comeu muito depressa.

Iou olá ele passá. Eu vi-o passar.

Tvoření budoucího času

Budoucí čas se tvoří vložením příslovce *lôgo*, popřípadě jeho zkrácené formy *lô*, před infinitiv.

Např. *Ele lô sabe rispodê.* Ele saberá responder.

Nós lôgo vai Nós iremos

Tvoření rozkazovacího způsobu

Imperativ se tvoří vložením slova *azinha* za infinitiv.

Např. *Sai, azinha!* Sai!

azinha! Vai!

Vyjádření prosby

Pro vyjádření prosby se používá citoslovce *me* v pozici za slovesem.

Např. *Dá pa iou, me* Vá, dê-me

Comê, me Vá, coma

Konjunktiv

Konjunktiv sice existuje, ale pouze u dvou sloves. Těmito slovesy jsou slovesa *být* a *mít*.

Např. *Seza quente, seza frio* Seja quente, seja frio

Masquí seza pobre Embora seja pobre

Gerundium

Gerundium se stejně jako přítomný čas tvoří pomocí částice *ta*, která se připojuje za infinitiv.

Např. *Iou ta pagá iou-sua dívida* Estou pagando as minha dívidas.
Ela ta cozinhá pa patrám Ela está cozinhando para o patrão.

Zápor

V záporu slovesu předchází *non*, *non quêro*, *nádi* nebo *nunca*.

Přítomný čas - *non*

Např. *Nós non têm sapeca* Não temos dinheiro
Iou non sabe Não sei

Minulý čas - *nunca*

Např. *Iou nunca churá.* Não chorei.
Ele já judá, mas nunca ganhá. Ele jógou, mas não ganhou.

Budoucí čas - *nádi*

Např. *Estunga pastro nádi cantá más.* Este pássaro não cantará mais.
Iou nádi vai co vós. Não irei contigo.

5.1.2.7 Předložky

Základními předložkami jsou:

<i>pa</i>	a
<i>diánti di</i>	ante
<i>cavá</i>	após
<i>até, tê</i>	até
<i>di</i>	de
<i>desdi</i>	desde
<i>na tempo di, na ora di</i>	durante
<i>co</i>	com
<i>cóntra</i>	contra
<i>na</i>	em
<i>ente, na meo di</i>	entre

<i>pa</i>	para
<i>na diánti di</i>	perante
<i>po, pa</i>	por
<i>sim</i>	sem
<i>na básso di</i>	sob
<i>na, na riva di</i>	sobre
<i>trás</i>	trás

Např. <i>cavá vinte ano</i>	após vinte anos
<i>iou têm casa</i>	estou em casa
<i>na báso di mesa</i>	sob a mesa
<i>di sésta pa domingo</i>	de sexta a domingo
<i>di Macau até China</i>	de Macau até Japão

Předložkové vazby

<i>báso di</i>	abaixo de
<i>sã pa</i>	a fim de
<i>nunca somente</i>	além de
<i>perto di</i>	ao redor de, perto de, cerca de, junto de
<i>masquí</i>	apesar de
<i>na meo di</i>	através de, por entre
<i>na diánti di, difrónti di</i>	defronte de, por diante de
<i>na dentro di</i>	dentro de
<i>na riva di</i>	por cima de
<i>na roda di</i>	em torno di
<i>vez di</i>	em vez de
<i>fora di</i>	fora de
<i>lóngi di</i>	longe de

Např. <i>Lóngi di vista, lóngi di coraçám.</i>	Longe da vista, longe do coração.
<i>na diánti di verdade</i>	defronte da verdade

5.1.2.8 Příslovce

Příslovce způsobu

<i>assi</i>	assim
<i>vagar-vagar</i>	devagar
<i>bêm, bêm-feto</i>	bem
<i>tamêm</i>	também
<i>mal</i>	mal
<i>más bêm, más bêm-feto</i>	melhor
<i>pió</i>	poir
<i>quelê-môdo, como</i>	como
<i>nunca fáci, nádi fáci</i>	difícilmente
<i>pessa-pessa, azinha-azinha</i>	apresadamente

Např. *andá vagar-vagar* andar devagar
Iou também querê vai. Quero ir também.
Ele ta cantá más bêm. Ele canta melhor.

Příslovce místa

<i>aqui</i>	aqui, cá
<i>ali</i>	lá, ali, lá
<i>alivánda</i>	além
<i>ali-lóngi</i>	acolá
<i>pa basso</i>	abaixo
<i>na estunga vánda</i>	aquém
<i>fora</i>	fora
<i>dentro</i>	dentro
<i>na riva pa riva</i>	acima
<i>diánti</i>	diante
<i>difrónti</i>	defronte
<i>unde</i>	onde, aonde
<i>lónqi</i>	longe
<i>perto</i>	perto

<i>na agunga vánda</i>	algures
<i>na ninhunga vánda</i>	nenhures

Příslovce množství

<i>muto bêm di qui</i>	muito
<i>pôco unchinho</i>	pouco
<i>nada ne-bom</i>	nada
<i>cási faltá-unchinho</i>	quase
<i>sômente</i>	apenas
<i>assi</i>	tão
<i>quelê</i>	quão
<i>más</i>	mais
<i>menos más pôco</i>	menos
<i>tánto</i>	tanto
<i>quelê-tánto</i>	bastante

Příslovce času

<i>hoze</i>	hoje
<i>onte</i>	ontem
<i>amanhá</i>	amanhã
<i>agora</i>	agora
<i>cavá más tarde</i>	logo
<i>já azinha</i>	já
<i>ántis</i>	antes
<i>cavá</i>	depois
<i>quelóra</i>	então
<i>tarde</i>	tarde
<i>cedo</i>	cedo
<i>sempri, tudo ora</i>	sempre
<i>nunca si</i>	nunca
<i>inda ... na</i>	ainda
<i>nádi más</i>	jamias

Příslovce potvrzení (de afirmação)

<i>sã</i>	sim
<i>certo-certo</i>	certamente
Např. <i>Sã, nós lôgo vai junto.</i>	Sim, iremos juntos.

Příslovce pochybnosti (de dúvida)

<i>si sã sã qui</i>	acaso, porventura
Např. <i>Sã qui iou pôde olá vós amanhã?</i>	Poderei, acaso, vê-la amanhã?
<i>Pôde sã qui iou vai casa di títi.</i>	Talvez vá a casa da tia.

Příslovce negace (de negação)

<i>non nunca nádi</i>	não
<i>nádi más</i>	jamais
<i>nunca si</i>	nunca
Např. <i>iou non sabe</i>	não sei
<i>Iou nunca si comê cobra.</i>	<i>Eu nunca tinha comido a cobra.</i>

Příslovce vylučovací (de exclusão)

<i>sômente</i>	só, somente, unnicamente, apenas
Při výslovnosti slova <i>sômente</i> je o zavřené jako v portugalském slově <i>côro</i>	
Např. <i>sômente unga vez</i>	somente uma vez
<i>iou sômente já falá dôs palavra co ele</i>	disse-lhe apenas duas palavras
<i>sim contá</i>	afora
Např. <i>sim contá acung disgosto</i>	afora esse desgosto

Příslovce tázací (de interrogação)

como? quelê-môdo?

Např. *Quelê-môdo vós já olá?*

unde?

Např. *Unde têm vosôtro-sua Maria?*

quelora

Např. *Pai lôgo vêm? Quelora?*

qui-foi?

Např. *Qui-foi vós vêm assi tarde?*

qualunga?

Např. *Qualunga di ilôtro dôs sã vosôtro-sua filo?*

como?

Como foi que viste?

onde

Onde está a vossa Maria?

quando?

O pai vem? Quando?

porquê?

Porquê vens tão tarde?

qual?

Qual dos dois é o seu filho?

Příslovečné vazby

<i>perto-perto, na perto</i>	de perto
<i>lóngi-lóngi, na lóngi</i>	de longe
<i>dentro-dentro, na dentro</i>	de dentro
<i>fora-fora, na fora</i>	de fora
<i>vagar-vagar</i>	devagar
<i>pessa-pessa, azinha-azinha</i>	depressa
<i>di riva</i>	de cima
<i>di basso</i>	de baixo
<i>drêto-drêto</i>	às direitas
<i>virado di basso, pa riva</i>	às avessas
<i>tudo tudo</i>	em geral
<i>pa nada</i>	em vão
<i>cego-cego, ôlo fichado</i>	às cegas
<i>pa basso, na basso</i>	por baixo
<i>pa riva, na riva</i>	por cima
<i>na vánda basso</i>	em baixo
<i>na vánda riva</i>	em cima

5.1.2.9 Spojky

a) Souřadné

Copulativas

<i>co</i>	e
<i>nim</i>	nem
<i>nunca sã sômente ... tamêm</i>	não só ... , mas também
<i>tamêm</i>	também, outrossim
<i>qui</i>	que

Např. <i>boi co cavalo</i>	o boi e o cavalo
<i>Nim comê nim bebê.</i>	Nem come nem bebe.
<i>Nunca sã sômente cantá, tamêm tocá.</i>	Não só canta, mas também toca.
<i>andá qui andá</i>	anda que anda

Adversativas

<i>ó</i>	ou
<i>têm ora ... têm ora ...</i>	ora ... ora ...
<i>qui ... qui...</i>	quer ... quer ...
<i>já ... já ...</i>	já ... já ...
<i>seza ... seza ...</i>	seja ... seja ...

Např. <i>ele ó iou</i>	ele ou eu
<i>Têm ora falá preto, têm ora falá branco.</i>	Ora fala preto, ora fala branco.
<i>qui na casa, qui na rua</i>	quer na casa, quer na rua
<i>Já querê mínchi, já non-querê mínchi.⁵²</i>	Já quer míchi, já não quer.
<i>seza pramicedo, seza anôte</i>	seja para manhã cedo, seja à noite

Conclusivas

<i>assí</i>	logo, portanto, por conseguinte
-------------	---------------------------------

⁵² Míncchi – tradiční masový pokrm

pos

pois

Např. *Pos lôgo vai pa casa.*

Pois irei à casa.

b) Podřadné

Condicionais

sim

sem que

si

se

unga vez qui

uma vez que

já qui

desde que

sô si

a menos que, a não ser que

si nunca sã

senão

Např. *Iou nádi comê si vós falá sã bom.* Eu não vai comer se tu não me digas que é bom.

Causais

qui

que

po qui

porque

como

como

já qui

já que

Např. *Já qui vós ta vai rua, comprá unga ancusa pa iou.* Já que tu vais na rua, comprem uma coisa para mim.

Temporais

quelora

quando

qnti qui

antes que

assi qui

loqo que, assim que

atê qui, tê qui

até que

intremento

entretanto

quelora, cavá

depois

<i>sempri qui, tudo ora qui</i>	sempre que
<i>assi azinha</i>	apenas
<i>assi qui</i>	mal
Např. <i>quelora iou já nacê</i>	quando nasceu
<i>Sempri qui ele olá iou, passá.</i>	Sempre que olha-me, passa.

Conessivas

<i>si bêm qui</i>	conquanto, se bem que
<i>masque</i>	embora, ainda que
<i>mesmo qui</i>	mesmo que, apesar de que, que
<i>po más qui</i>	por mais que
Např. <i>Po más qui nós gritá, ele non pôde uvi.</i>	Por mais que gritamos, ele não ouve.

Consecutivas

<i>qui</i>	que
<i>di manera qui</i>	de maneira que, de tal modo que
<i>sim qui</i>	sem que
Např. <i>Comê tánto, sim qui pensá qui pôde ficá doente.</i>	Come tanto, sem que pensa que pode ficar doente.

Finais

<i>pa</i>	que (namísto qui)
<i>sã pa</i>	a fim de que
<i>qui</i>	por que
<i>pa</i>	para que
Např. <i>Pa tudo gente pôde olá.</i>	Para toda a gente pode olhar.

Comparativas

<i>como, ramendá</i>	como, conforme, qual
<i>qui</i>	que
<i>assi como</i>	assim como, bem como
<i>assi tamê</i>	assim também
Např. <i>Aróz sã más bom qui pá</i> .	Arroz é melhor do que pão.

Integrantes

<i>qui</i>	que
<i>si</i>	se
Např. <i>Si unga falá pôde, otrunga falá non pôde.</i>	Se um fala, outro não pode falar.

5.1.2.10 Citoslovce

Radosti: <i>Ah! Ah!</i>
Obdivu: <i>Ui! Uá!</i>
Únavy: <i>Aia!</i>
Bolesti: <i>Ai! Ui!</i>
Úlevy: <i>Uiá! Uá</i>
Smíchu: <i>Ah! Ah! Ah!</i>
Aplausu: <i>Bravo!</i>
Nespokojenosti: <i>Mau! Mau!</i>
Leknutí: <i>Credo!, Santo-Pai!</i>
Touhy: <i>Oh!</i>
Strachu: <i>Cudí!</i>
Varování: <i>Uví!, Cuidado!, Olá!</i>
Zvolání: <i>Uví!, Vós!</i>
Mlčení: <i>Psiu!, Nim-pio!</i>
Rozhořčení: <i>Uiá!, Vai-na!</i>
Povzbuzení: <i>Força!, Pôde!</i>

Překvapení: *Ah!, Uá!, Credo!*

Potvrzení: *Sã!*

Chvály: *Viva!, Bravo!*

5.2 Současný stav portugalského jazyka v Macau

Podle Rouillé Correiy, která se po několik let zabývala výzkumem současné situace portugalského jazyka přímo v Macau, lze mluvčí portugalské⁵³ rozdělit do pěti skupin:

1. Rodilí Portugalci, Brazilci, obyvatelé narození v některé z lusofonních afrických zemích, Goe, Damão nebo Východním Timoru. Všichni z nich ovládají standardní portugalskou na úrovni rodilých mluvčích a používají ji ve všech společenských kontextech. Při konverzaci s někým, kdo neovládá portugalskou, volí anglický jazyk.
2. Rodilí obyvatelé Macaa, kteří někdy pobývali v některé z lusofonních zemí. Při kontaktu s rodilými Portugalci používají standardní portugalskou, ale s příslušníky vlastní komunity hovoří macajskou variantou portugalské. Většinou ovládají i angličtinu nebo kantonštinu, kterými se dorozumívají s lidmi, kteří nehovoří portugalsky.
3. Rodilí obyvatelé Macaa, kteří standardní portugalskou neovládají na příliš dobré úrovni a preferují užívání typické macajské formy portugalské. Ve většině společenských situací u nich však převládá užívání kantonštiny, a to často i v rodinném prostředí. Mají pouze základní znalost angličtiny.
4. Rodilí Číňané, kteří se portugalskou naučili jako cizí jazyk a ovládají ji na dobré úrovni, především díky absolvování studií v portugalské nebo pobytu v lusofonní zemi. Portugalský jazyk používají v mnoha společenských kontextech, nejčastěji v pracovním prostředí.
5. Rodilí Číňané, kteří studovali portugalskou jako cizí jazyk a ovládají ji na málo pokročilé úrovni. Jazyk používají v pracovním prostředí, ale velice zřídka a jen pokud není jiné alternativy. Tato skupina je jednoznačně nejpočetnější.

⁵³ Přibližně 2,43% obyvatel

Současný portugalský jazyk si zachoval velké množství jevů, které se vyskytovaly u kreolu Patuá. Do velké míry se ale liší od jazyka minulého století. Od té doby došlo v rámci dialektu k určitým změnám fonetické a morfologické stránky jazyka, ale především k obměně lexika.

Následující popis stavu macajského dialektu je převzatý ze studie Graciete Nogueiry Batalhy,⁵⁴ která je jedinou rozsáhlejší prací zabývající se portugalským jazykem v Macau a jeho analýzou. Přihlédnuto bylo i k novější práci Any Cristiny Rouillé Correiy,⁵⁵ publikované v roce 1999. Pokud jde o fonetický přepis, jedná se o grafický přepis po vzoru studovaných prací.

5.2.1 Fonetika

Co se týče fonetické stránky jazyka, v porovnání s evropskou portugalsčinou zde nacházíme některé odlišnosti. Mezi ty nejzásadnější patří diftongizace finálních vokálů. Dalším zajímavým jevem je pád finálního *-r*, který se týká infinitivů všech sloves a v mluveném jazyce někdy i dalších slov. Obecně lze říci, že se jedná o jev, který je společný téměř pro všechny portugalské kreoly. V některých kreolských jazycích dokonce došlo k pádu všech koncovek. Vysvětlení Graciete Nogueiry Batalhy odkazuje k portugalsčině 16. století:

„(...) předpokládá se, že v lidové portugalsčině 16. století byla výslovnost koncovek slov daleko jemnější.“⁵⁶

Lze vypořádat mnoho podobností s brazilskou variantou portugalsčiny a je zřejmé, že stejně jako v Brazílii se zde uchovala některá specifika staré portugalsčiny. Protože jak tomu bylo i u dalších jazyků, velká vzdálenost od centra napomohla „zakonzervování“ některých jazykových jevů, které v samotném Portugalsku již vymizely.

Přestože kořeny většiny fonetických jevů nalezneme v portugalsčině 16. století a následně v kreolském jazyce Patuá, existují i jevy, u kterých se předpokládá malajský

⁵⁴ BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. Coimbra: Faculdade de Letras da Universidade de Coimbra, Instituto de Estudos Românicos, 1959

⁵⁵ CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* Macau: Imagem Redonda, 1999

⁵⁶ „(...) faz supor que os sons finais de palavras seriam muito ténues na pronúncia popular portuguesa do século XVI.“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau – o que foi e o que é*. op.cit. s. 32

původ. Jedná se o výslovnost fonémů /j/ a /ch/. Zejména u osob pokročilejšího věku přetrvává jejich výslovnost [dj] a [tch].

5.2.1.1 Vokály

- a) Výslovnost atonického finálního *o* jako [o]. Tento jev je nejčastější u osobních jmen.
Např. *Fernando* [Fɛrnanɔ]
- b) Némé vokály v pretónické pozici se vyslovují zavřeně i otevřeně.
Např. *nervosa* [nèrvosa] ale také [nervosa]
- c) Némé *e* v pretónické pozici nebo na úplném konci slova se často vyslovuje jako [i].
Např. *pequenino* [piquinino]
fome [fômi]
felicidade [fêlicidádi]
- d) Portugalské slovo *que* se ve zvoláních typu *Que bonito!*, *Qui bom!*, hojně se vyslovuje jako [qui]. V jiných kontextech mluvčí používají i běžnou portugalskou výslovnost slova *que*. Děti tak často mívají s výslovností problémy.
- e) Slovo *porque* se se vyslovuje [porquê], nehledě na to, zda se jedná o tázací zájmeno či nikoliv.
- f) Nazální vokál *ã* se vyslovuje pouze s mírnou nazalizací, někdy připomíná spíše výslovnost otevřeného *a*.
Např. *mama* [mãmã]
- g) Nazální diftong *ãi* má ve slovech jako *tem*, *vem* výslovnost [êi]. „Zajímavé je, že slovo *mãe* si si nadále zachovává svojí tradiční výslovnost [mái].“⁵⁷
- h) Diftong *ei* se vyslovuje s velmi zavřeným [é].
Např. *cadeira* [cadêira]

⁵⁷ „Mas a palavra mãe ainda se conserva a curiosa pronúncia antiga:[mái].“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. op. cit. s. 7

„V macajském kreolu Patuá se tento diftong vyslovoval pouze jako [é]. Pravděpodobně vlivem standardní portugalštiny se začalo vyslovovat také *i*, nicméně zavřené *ê* zůstalo.“⁵⁸

- i) Velmi neobvyklá je výslovnost diftongu *ão*, který se vyslovuje pouze jako [ã], ovšem jen se slabou nazalizací a s náznakem *g* - tedy jako [ãŋ]. Výslovnost je možné přirovnat k výslovnosti anglických slov *sing* či *making*. Tato výslovnost, používaná především u slov malajského původu, se nyní vyskytuje pouze na konci slov a postupně se od ní odstupuje. Čím více se začíná používat výslovnost [ão]. Totožná koncovka [ãŋ] se rovněž používá u mnoha slov v čínském jazyce.

Adverbium *não*, pokud stojí izolovaně, si zachovává výslovnost [nãŋ].

Např. *Gostas de desporto? Não.*

Stojí-li však na začátku či uprostřed věty, jeho výslovnost je [nã].

Např. *Ele não sabe.*

- j) Typická je diftongizace zavřeného *e* a *o*, popřípadě *a*, ve slovech s koncovkou –*az*.

Např. *mês [mâis]*

rapaz [rapáis]

talvez [talvâis]

- k) Diftong *oi* ve slově *coisa* se vyslovuje jako [ui]. V jazyce Patuá toto slovo znělo *ancusa* nebo *cusa*. Odsud pravděpodobně pochází dnešní výslovnost.

- l) Častá je vokalizace koncového –*l*.

Např. *mal [mau]*

Brasil [Brasiu]

5.2.1.2 Konsonanty

- a) Koncové –*r* v macajské portugalštině odpadá.

Např. *comer [comê]*

V případě, že po slově končícím na –*r* následuje vokál, se výslovnost –*r* zachovává.

⁵⁸ „No dialecto antigo soava apenas ê. Provavelmente quando, sob a influência do português normal, se começaram a pronunciar o *i*, permaneceu o som fechado do *e*. BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. op. cit. s. 183

- b) Koncové – s v plurálu se nevyslovuje.
- c) Zaměňování jednokmitového a vícekmitového *r*. Číňané mají tradičně problém s výslovností této hlásky.
- d) Ve výslovnosti názvu tropického ovoce *goiaba* bývá výslovnost [b] zaměňována za [v]. Záměna těchto dvou fonémů se však nevyskytuje u žádného jiného slova.
- e) Časté je vypouštění počátečního *v*- ve slově *você*. Vyslovuje se jako [oçê] nebo [ucê]. Jev se vyskytuje pouze u tohoto slova.
- f) Foném /ch/ si zachovává výslovnost z jazyka Patuá, připomínající české [č].
- g) Existence semiokluzivy *tch* na místo *ch*, ve slovech, pocházejících z jazyka Patuá.
Např. *tatcho* (na místo *tacho*)
bitcho-mel (na místo *bicho-mel*)⁵⁹

5.2.2. Morfologie

- a) Časté zaměňování rodů a členů v některých slovech. Podstatná jména, která jsou v portugalštině mužského rodu, se někdy používají se členem pro ženský rod a naopak.

Např. *uma problema*

uma dia

aquele casa qui bonito!

uma chá

meu mǎo

a fim

a mar

Výjimkou není ani používání zájmen *ele*, *aquele* pro osoby ženského rodu. Může jít o vliv kreolského jazyka Patuá, ve kterém zájmeno *ele* mělo význam *on* i *ona*.

- a) Časté vynechávání koncového –s, označujícího množné číslo.

Např. *dois mǎo*

três pataca

⁵⁹ CORREIEA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* s. 75

seis hora

Batalha podotýká, že stejní mluvčí však jsou schopni používat i správnou formu množného čísla. Množné číslo je možné určit díky členu nebo zájmenu, které podstatnému jménu předchází. Jedná se o jev, který se vyskytuje u několika portugalských kreolů. V jazyce Patuá se množné číslo tvořilo pomocí reduplikace. Tento způsob už dnes vymizel.

- b) Časování sloves bývá zredukované. Většina mluvčích používá pouze tvar slovesa ve třetí osobě jednotného čísla, popřípadě v první osobě jednotného čísla. Pro vyjádření přítomnosti použijí tvar *eu sei*, ale pro minulost již použijí *eu sabe*.

Podle Batalhy je velice běžně užíván výraz *não pode*, ve smyslu *není možné, je zakázáno*. Zde spatřuji vliv standardní čínštiny, protože ekvivalent portugalského *não pode*, tedy slovo *bu keyi* 不可以, má daleko širší užití a nejčastěji se používá právě v těchto kontextech.

- c) Omezené používání slovesných časů. Nejčastěji používanými časy jsou jednoznačně *Presente*, *Pretérito perfeito* a *Imperfeito*. Ostatní časy jsou využívány podstatně méně. Například věta: *Ele falá não vai*, může mít více významů. Mluvčí tím může mít na mysli: *Ele diz que não vai*.

Ele disse que não vai.

Ele diz que não foi.

Ele disse que não foi.

Zajímavé je opět srovnání s kreolským jazykem Patuá, kdy se vesměs používaly časy tři:

- Přítomný, vyjádřený pomocí částice *tá*, která se kladla před sloveso.
Např. *Ele tá vai*. Jde.
- Budoucí, vyjádřený pomocí slova *lôgo*
Např. *Ele lôgo vai*. Půjde.
- Minulý, vyjádřený pomocí *já*.
Např. *Ele já vai*. Šel.

Právě zmiňované slovo *já* se v Macau s oblibou používá nadále. Ustálilo se ve frázích jako *já sabe já* nebo *já viu já*. Na otázky typu *Estás pronto? Percebeu?* lidé odpovídají pouze *Já*.

Spojení slovesa s nepřízvučným zájmenem typu *compra-lo* není příliš běžné.

Opisné vazby se tvoří častěji s gerundiem než infinitivem.

Např. *Ando lendo um livro*.

Výjimku tvoří případ, kdy je ve větě pomocným slovesem *haver*.

- d) U zájmen se používají stejné tvary jako u evropské portugalštiny. Ojediněle je však možné ještě zaslechnout některé tvary jazyka Patuá. Jsou jimi především následující:

estum – este

estunga – esta

aguelôtro – aquele

nòssôtro – nós

vòssôtro – vós

Zřídka se objevují přivlastňovací zájmena, tvořená pomocí nepřízvučné částice *sa*, která se připojuje za osobní zájmeno nebo podstatné jméno.

Např. *eu-sa carro* – o meu carro

ela-sa filho – o filho dela

pai-sa dinheiro – o dinheiro de pai

Batalha dokonce hovoří o ojedinělých formách *eu-sa* a syntaktické kontaminaci *meu-sa*.

- e) Co se týče neurčitých zájmen, jsou zde malé zvláštnosti.

- Zájmeno *tudo* se někdy používá ve funkci *todo, toda, todos, todas*. Neskloňuje se.

Např. *tudo criança* – todas as crianças

Namísto neurčitého zájmena *alguém* se užívá slova *gente*.

Např. *emprestar gente* – emprestar a alguém

Slovo *gente* může být ale použito i ve významu *pessoa* nebo *pessoas*.

Např. *um gente* – uma pessoa

cinco gente – cinco pessoas

Bude to pravděpodobně vlivem čínštiny, protože čínské slovo znamenající *člověk* nebo *lidé – ren 人* – je velice univerzální a umožňuje naprosto stejné použití.

- Vztažné zájmeno *quem* je možné použít také jako zájmeno neurčité.

Např. *Quem gosta de vinho branco, quem gosta de vinho tinto.*

Uns gostam de vinho branco, outros gostam de vinho tinto.

f) Citoslovce se používají stejná jako v evropské portugalštině. Slovní zásoba je ale obohacena o několik dalších citoslovcí, která mají svůj základ v čínštině. Jsou jimi:

Áiah! – vyjadřuje údiv, netrpělivost

Uáh! – vyjadřuje úžas, obdiv a radost

Auáh! – vyjadřuje bolest

Uiáh! – vyjadřuje obdiv, radost, ale s odlišnou intonací také hněv nebo nedočkavost

V macajském dialektu se rovněž hojně používá citoslovce *me!*, které má stejnou funkci jako *homem!* nebo *pá!* v běžné portugalštině.

Např. *Depressa, mé!*

Ah, mé! – não me aborreças

Toto zvolání může být adresováno i ženám. Podle Batalhy existují názory, že by mohlo jít o zkráceninu slova *homem*, stejně jako *pá* je zkráceninou slova *rapaz*.

Ostatní slovní druhy jsou užívány stejným způsobem, jako je tomu v evropské portugalštině.

5.2.3 Syntax

V macajském dialektu existuje několik syntaktických zvláštností, kterými se liší od evropské portugalštiny. Jsou jimi následující:

b) Vynechávání členů před osobními jmény

Např. *Maria é a minha amiga.*

c) Vynechávání členů určitých i neurčitých v často používaných výrazech, pokud není nutné zdůraznit množné číslo.

Např. *comprar coisa* – může znamenat *comprar coisa* i *comprar coisas*

- d) Užívání zájmena *mim*, namísto *me*.

Např. *ela prometeu a mim*

- e) Používání zájmen osobních zájmen *eu, tu, ele, ela, nós, vós, eles, elas*, namísto zájmen *me, te, lhe, o, a, nos, vos, lhes, os, as*.

Např. *A sua mãe ofereceu nós um café.*

- f) Osobní zájmena pro třetí osobu *se, lhe, o* se používají poměrně málo. Většinou bývají nahrazeny *vôce* nebo *te*.

Např. *Eu disse a vôce* nebo *Eu disse-te* namísto *Eu disse-lhe*.

Pokud je veden hovor s někým, kdo nám není příliš blízký nebo s někým, kdo zastává vyšší společenské postavení, použije se, na rozdíl od evropské portugalštiny, spíše tvaru *te*. Obdobně je tomu i u přivlastňovacích zájmen.

Např. *Senhor doutor, passou agora a tua mulher.*

„(...) tvary 3. osoby, (...) jsou v Macau často vnímány jako příliš familiární, a tak se někdy nahrazují tvary 2. osoby.“⁶⁰

Např. *„Minha querida Sr. Professora*

Boas festa do Natal e no feliz ano

Do teu aluno

J.F.“⁶¹

- f) Neshoda podstatného jména s přídatným v rodě a čísle. Nejčastěji se používá tvar mužského rodu jednotného čísla.

Např. *casa caro*

- g) Adjektiva někdy bývají substantivizovaná.

Např. *Ele falá mentiroso.* *Ele diz uma mentira.*

- h) Podmět se ne vždy shoduje s přísudkem. Sloveso si často, nehledě na podmět, zachovává tvar 3. osoby jednotného čísla nebo neosobního infinitivu. Je rovněž možné, že dokonce v rámci jedné věty se jedno sloveso s podmětem shoduje, druhé nikoliv.

Např. *Elas sempre inventa mentira, aquelas duas são terrível!*

⁶⁰ „(...) as formas de terceira pessoa, (...) são consideradas demasiado familiares e por isso se substituem pelas da segunda pessoa.“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. s. 191

⁶¹ *ibid.* s. 191

- i) Pro vyjádření děje se nejčastěji používá přítomného času, oznamovacího způsobu nebo neosobního infinitivu. Neosobní infinitiv bývá často nahrazován přítomným časem.

Např. *pode vai*

„Zajímavé je užívání přítomného času i tehdy, pokud se mluví o někom, kdo již nežije, (...).“⁶²

- j) Konjunktivu se užívá velice zřídka. Nahrazuje se oznamovacím způsobem nebo infinitivem.

Např. *Eu disse a ele ñã qué vai.* Eu disse-lhe que ñã fosse.

- i) Tvar 2. osoby kladného rozkazovacího způsobu se používá, pokud hovoříme s blízkou osobou, stejně tak i s někým vyššího společenského postavení.

Stejných tvarů se potom užívá také v záporu.

Např. *Ñã bate, mé!*

- j) Absence slovesa ve větě. Tento velmi běžný jev má svoje opodstatnění v čínském jazyce, kde adjektiva v sobě již nesou sloveso *být* a není tudíž důvod ho opakovat.

Například čínské adjektivum *gao* 高 neznamena *vysoký*, nýbrž *být vysoký*.

Z tohoto důvodu je v portugalštině na území Macaa možné slyšet věty jako:

Ele alto.

Roupa muito limpo.

Eu fómi!

- k) Četné vynechávání předložek. Je zde opět patrný vliv čínštiny, respektive kantonštiny. Děje se tak například se slovesem *dar*, kdy je kopírována čínská syntax a mluvčí tak říkají: *dá ele, dá gente*, stejně jako Číňané říkají: *gei ta* 给他, *gei ren* 给人.⁶³ Tedy bez předložky. Stejně tak je tomu u slovesa *gostar*.

Např. *Gosto ela.*

Namísto *Gosto dela.*

Emprastar gente.

Namísto *Emprastar a alguém.*

Emprestar se používá s předložkou *com* nebo *de* ve významu *pedir emprestado*.

⁶² „Curioso é o emprego do presente referido a pessoas que já morreram, (...). BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. op. cit. s. 192

⁶³ *gei* 给- dát, *ta* 他- on, *ren* 人- člověk, někdo

Např. *Emprestar com filho.* Pedir emprestado ao filho.

Emprestar de filho Pedir emprastado ao filho.

- l) Spojky podřadící se někdy vynechávají, aniž by to mělo vliv na význam věty. Podřadnost značí tón hlasu a sloveso zůstává v infinitivu nebo oznamovacím způsobu.

Např. *Eu ã sei ela qué ã qué.* Eu não sei se ela quer ou não quer.

Olha, cai ã chora, hã? Olha, se caires não chores, hã?

- m) Částice *sa* v pozici za slovesem slouží ke zdůraznění promluvy.

Např. *ã bom-sa!*

Částice *sa* připojená ke tvaru *vem* (od slovesa *vir*) tvoří pleonastickou vazbu:

É n' é pedra vem-sa? É de pedra ou não?

Océ está comê quê?- Chicolate vem-sa!

Tento syntaktický jev v macajské mluvě považuje Batalha za jedinečný a také poměrně nedávný, protože nebyl přítomen v žádných dřívějších kreolských textech. Nicméně v jednom z nich⁶⁴ se jí podařilo nalézt odpověď ohledně původu této částice. Text zní následovně:

Mêo dia chégá na jinella,

olá ungã palanquim

dá fundo na porta rua;

mas eu nun sa' sã quim.

Věta *mas eu nun sa' sã quim*, jak je vysvětleno, má význam *eu não sei quem é. Sa'* je zde zkrácenou formou tvaru *sabe*. Výslovnost slova *sabe* jako *sa'* je dnes jedním ze znaků lokální mluvy. Používá se zejména jako tázací dovětek .

Např. *Bom comê, sa'?* Bom para comer, saboroso, sabe?

- n) Tendence k nahrazování předložky *a* předložkou *para*.
- o) Otázky, na které je možno odpovědět ano či ne, se často tvoří pomocí slovesa v kladném tvaru, následovaném slovesem v záporu. Jedná se o jeden z nejčastějších způsobů tvoření otázky v čínštině.

Např. *Gosta ão gosta do café?*

⁶⁴ TA-SSI-YANG-KUO. *Ajuste de Casamento de Nhi Pancha cô Nhum Vicente*. Voll.II. s. 57-66

- p) Užívání reflexivních sloves jako nereflexivních.
- q) V mluvené řeči se nezřídka objevují na koncích vět čínské částice, bez lexikálního významu. Jsou jimi částice: *a* – dodávající promluvě větší míru familiárnosti
ma – značící otázku
la – vyjadřující změnu stavu

5.2.4 Lexikum

Macajský dialekt v průběhu svého vývoje vstřebal spoustu rozličných vlivů, ale nejdůležitějším zdrojem lexika byla vždy samozřejmě portugalština dané doby. Pravděpodobně kvůli geografické izolovanosti od Portugalska a evropského kontinentu se na území uchovalo mnoho znaků portugalštiny z dob dřívějších.

„Velké množství slov a gramatických tvarů tohoto dialektu nám dnes mohou znít zvláště, ale ve skutečnosti se nejedná o nic jiného než o pozůstatky staré portugalštiny 15. století či dokonce středověké portugalštiny.“⁶⁵

Obecně lze říci, že lexikum macajského dialektu se výrazně neliší od běžné portugalštiny. Kromě slovní zásoby vyskytující se v běžné portugalštině, je dialekt obohacen o následující specifika:

- a) Slova kreolského původu, již poměrně málo používaná.

Např. <i>chuchumeca</i>	intrikář
<i>bicho-mel</i>	včela
<i>camiám</i>	autobus
<i>irmandades</i>	sourozenci
<i>quianças</i>	děti

- b) Slova, která se uchovala ze staré portugalštiny.

Např. <i>ade</i>	kachna
<i>asinha</i>	rychle

⁶⁵ „É assim que muitos vocábulos e mesmo formas gramaticais do dialecto que hoje nos parecem estranhas, não são mais do que reminiscências do velho português de quinhentos e até do português medieval.“ BATALAHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau – o que foi e o que é. op. cit. s. 26*

breo zelenina

- c) Slova, spojená s tradičními prvky kultury Macaa. Nejčastěji se jedná o slovní zásobu v oblasti stravování.

Např. <i>tacho</i>	tradiční masový pokrm
<i>sutate</i>	koření
<i>balichão</i>	koření
<i>chá-gordo</i>	vydatná svačina, obsahující množství rozmanitých pokrmů
<i>aluá</i>	druh tradičního vánočního cukroví
<i>bebinga</i>	puding

- d) Slova nebo výrazy čínského, respektive kantonského původu. Velké množství čínských slov se vyskytovalo již v jazyce Patuá, ale rozhodně ne v tak hojné míře jako je tomu dnes. Čínská slova je možné slyšet téměř na každém kroku. Jedná se zejména o názvy čínských pokrmů, ovoce, zeleniny, koření a nápojů, popřípadě slova spojená s náboženstvím, zejména s buddhismem. Ne vždy totiž mají tato slova své ekvivalenty v portugalštině. „Přestože v řadě případů portugalský ekvivalent existuje, čínský výraz je zkrátka více zažitý a preferovaný.“⁶⁶

Např. <i>mui</i>	švestka
<i>aguchchão</i>	rybářská síť
<i>faichis</i>	hůlky
<i>tancá</i>	malá čínská loďka
<i>timsam</i>	dim sum
<i>goh lor</i>	čínský pečený pokrm z bílé ředkve
<i>tauco</i>	fazole
<i>longane</i>	longan ⁶⁷
<i>panchao</i>	ohňostroj
<i>cate</i>	čínská měrová jednotka ⁶⁸
<i>choncá (choncar)</i>	srazit se ⁶⁹
<i>lenco</i>	druh tropického ovoce

⁶⁶ „Todavia, inúmeros casos há em que o termo português é perfeitamente satisfatório, e mais, é conhecido. Simplesmente, o termo chinês é mais familiar e por isso se prefere.“ BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau – o que foi e o que é*. op. cit. s. 44

⁶⁷ Longan, v čínštině znamenající dračí oko, je tropické ovoce čeledi mýdelníkovitých, podobající se liči.

⁶⁸ Kâte– měrová jednotka odpovídající zhruba 0,5 kg. Název pochází z kantonštiny

⁶⁹ Z kantonského slova *ch'ong*

chu-chai vepřové maso

- e) Slova původem z angličtiny nebo čínštiny, ale s portugalským sufixem. Vliv angličtiny sílil zejména od poloviny 19. století, kdy se stal součástí britského impéria.

Např. <i>parcar</i>	parkovat
<i>dangeroso</i>	nebezpečný
<i>entiçar</i>	nalákat
<i>rusti</i>	péct, opékat
<i>engajamento</i>	zasnoubení
<i>espitune</i>	plivátko (z anglického slova spittoon)
<i>fluquice</i>	šťastná náhoda (z anglického slova fluke)
<i>ambá</i>	balamutit někoho (z anglického slova humbug)
<i>queique</i>	dort

- f) Anglická slova, která se stala běžnou součástí portugalského lexika, ale s výslovností blížící se více angličtině.

Např. *hamburger* (namísto *hambúrger*)

- g) Slova ze španělštiny nebo podobná španělštině.

Např. <i>a maior</i>	nejstarší
<i>despois</i>	potom
<i>misma</i>	stejná
<i>conecer</i>	znát
<i>oficina</i>	kancelář
<i>tenda</i>	obchod

5.2.5 Prozódie

Pro macajskou portugalštinu je typický specifický rytmus a také jasně oddělované slabiky, ať už přízvučné či nepřízvučné. Je to zapříčiněno vlivem čínštiny, která je slabičným jazykem, každý čínský znak se vztahuje k jedné slabice, přičemž důležitý je také tón výslovnosti každé slabiky.

„Někteří si myslí, že macajská portugalština je trochu podobná té brazilské, ale existují i názory naprosto opačné. Je pravděpodobné, že některé skutečné podobnosti mohou být odkazem portugalštiny 15. století. Macao bylo daleko od Portugalska, téměř bez kontaktu s vývojem, kterým evropská portugalština procházela. Asijské, africké a americké formy portugalštiny by tedy mohly spojovat jisté podobnosti po fonetické stránce.“⁷⁰

Neobyčejnost macajského přízvuku vyzdvihuje i Nogueira Batalha jako něco, co není možné reprodukovat v psané podobě. Přízvuk je velice specifický s jedinečnou intonací, kterou je schopen rozeznat pouze ten, kdo osobně slyšel hovořit obyvatele Macaa. Tato intonace je podle ní jedním z typických rysů místní mluvy a je pravděpodobné, že byla v téměř neporušené podobě předávána z jedné generace na druhou. Nejvýraznější podobností mezi mluvou různých věkových skupin je právě tato nezvyklá intonace. „Kdo ji někdy v Macau zaslechl, je schopen poznat toho, kdo pochází z Macaa, dokonce i na druhém konci světa.“⁷¹

5.2.6 Pragmatická stránka

V různorodém jazykovém prostředí jako je Macao, je velice časté střídání jazyků komunikace, rovněž jejich vzájemné míšení a výpůjčky z ostatních jazyků. Volba jazyka pro konkrétní příležitost závisí na mnoha aspektech. Většina obyvatel Macaa dává přirozeně přednost kantonštině. Tomuto jazyku však v určitých situacích dávají přednost i nerodilí mluvčí pro jeho obrovský potenciál, co se týče slovních hříček a her se slovy. Obsahuje také spoustu výrazů, které v ostatních jazycích chybějí. Důvody pro výběr daného jazyka mohou být také společenského charakteru, například zdůraznění příslušnosti k dané komunitě.

Forma portugalštiny užívaná mluvčími v Macau závisí především na věkové skupině. Osoby pokročilejšího věku hovoří formou portugalštiny, která je podstatně vzdálenější

⁷⁰ „Algum acham-no um pouco semelhante ao português brasileiro, mas também há quem saliente que não é igual àquele. É possível que algumas reais semelhanças se devam à herança do português do quinhentos. Longe de Portugal, e com poucos contactos com a evolução que o português foi sofrendo no seu território de origem, as variedades asiáticas, africanas e americanas poderão ter de comum entre si alguns traços de sonoridade.“ CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* op. cit. s. 77

⁷¹ „Quem alguama vez a ouviu em Macau, poderá distinguir o genuíno macaense ainda no mais remoto canto do mundo.“ Batalha, Graciete Nogueira. *Língua de Macau – o que foi e o que é.* op. cit. s. 40

standardní portugalštině. Té má nejbliže mluva osob středního věku. Naproti tomu generací, vykazující největší odchylky od normy, je generace nejmladší.⁷²

⁷² CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* op. cit. s. 70-71

6. Portugalsky psaná literatura v Macau

Již na úvod je nutné poznamenat, že literární tvorba v Macau nikdy nebyla příliš bohatá, tak jak ji známe u jiných zemí. Jak tvrdí Fernandes Senna, je to tím, že v minulosti zde nikdy nebyly příznivé podmínky pro vznik významnější literární komunity. Dlouho zde neexistovala univerzita, tudíž ani akademická obec, stejně tak zde nebylo čtenářské publikum, protože kromě portugalských úředníků zde nebylo mnoho vzdělaných obyvatel. Dalším důvodem je velice malá rozloha tohoto území.

Jeden z nejvýznamnějších macajských spisovatelů Henrique Fernandes Senna v rozhovoru pro deník O Globo o literární situaci tvrdí:

(...) Vždy jsem se cítil při psaní literatury v portugalštině v Asii osamocen. Nedostatek podnětů a lhostejnost veřejnosti silně odrazovaly každého, kdo měl sen o tvorbě literatury. Odvážuji se tvrdit, že v tomto koutu světa je psaní v portugalském jazyce čistě sportem, který odůvodňuje jen vášně. Mít s literární tvorbou v portugalštině nějaké vyšší ambice by bylo úplně absurdní!⁷³

Margarida Duarte dělí autory portugalsky psané literatury v Macau do tří kategorií:⁷⁴

- a) *Filhos da terra*, jak jsou nazýváni rodilí Macajci, potomci tradičních rodin, mající často předky z různých etnických skupin.
- b) Portugalci, kteří se dlouhodobě usadili v Macau.
- c) *Reinóis*, Portugalci, kteří v Macau strávili poměrně krátkou dobu.

Jedno z prvních děl, které vzniklo na tomto území, je *Conquista Espiritual do Oriente* z první poloviny 17. století. Jeho autorem je páter Paulo da Trindade. Za zmínku rovněž stojí kronika Jacinta de Deus, *O Vegel de Plantas e de Flores da Província da Madre de Deus dos Capuchos da Índia Oriental* z roku 1690.

⁷³ „(...) Sempre me senti solitário nessa senda da escrita em português, na Ásia. A falta de incentivo e a indiferença do público desencorajavam sobremaneira quem tivesse o sonho de singrar pela escrita. Atrevo-me a dizer que escrever em português neste canto do mundo é puro desporto, que só a paixão o pode justificar. Quem tenha pretensões para voos mais elevados, a escrita em português não lembraria ao diabo!” ESCALEIRA, Maria de Lurdes Nogueira. Breve antologia dos escritores de Macau. *Revista Macau*, 2012, n. 29. Dostupné z <http://www.revistamacau.com/2012/11/27/breve-antologia-dos-escritores-de-macau/>

⁷⁴ DUARTE, Maria. *Fições de Macau. Comunidades de Língua Portuguesa*, 2000, n. 15, II. Série. s. 15

Mezi lety 1744-45 vzniklo slavné dílo *Ásia Sínica e Japónica*, jehož autorem je františkán José de Jesus Maria. Dílo barvitým způsobem popisuje portugalské objevy a misionářskou činnost v Asii, geografii a historii Macaa. Historik Manuel Teixeira dílo považuje za první dějiny Macaa.⁷⁵

Mnoho významných portugalských autorů si během svého života našlo cestu do Macaa, některá ze svých děl pak napsali právě zde. Nejznámější je jistě návštěva Luíse Vaz de Camões, který zde pobýval v letech 1562- 1564 nebo 1565. V dané době měl zrovna pracovat na svém největším díle, eposu *Lusovci*. Existuje však mnoho historiků, kteří Camõesův pobyt v Macau zpochybňují. Naproti tomu Eduardo Ribeiro, který přítomnosti portugalského básníka v Macau věnoval řadu publikací,⁷⁶ tvrdí, že na základě nově nalezených důkazů je jeho pobyt v Macau nesporný. V první řadě podle něj existuje ústní tradice vyprávějící o básníkově návštěvě, předávaná z generace na generaci. Dále existuje evidence, že se zde Camões setkal s místním kronikářem Diogem do Couto a také, že při svém návratu do Portugalska s sebou přivezl i ženu čínského původu. Zároveň ke Camõesovi referuje jako k prvnímu básníkovi tohoto území.⁷⁷

Dalším portugalským básníkem, jehož osud zavedl až do Macaa, byl představitel arkadismu Manuel Maria Barbosa do Bocage. Prokazatelně zde pobýval v letech 1789-1790, kdy složil několik básní věnovaných dvěma dámám z Macaa. Dalším z řady portugalských autorů byl například Venceslau de Moraes, Manuel da Silva Mendes nebo symbolista Camilo Pessanha, který v Macau strávil podstatnou část svého života a působil zde jako advokát a profesor. Asijské vlivy jsou patrné v i některých z básní z jeho nejslavnějšího díla *Clepsidra*.

V 19. století to byla především rodina Marques Pereira, kdo se nejvýrazněji zapsal do kulturního povědomí tehdejší doby. António Feliciano Marques Pereira (1839-1881), příslušník vysoce postavené tradiční macajské rodiny, pracoval mimo jiné jako redaktor časopisu *Boletim de Macau*. V roce 1863 založil portugalský týdeník *Ta-ssi-yang-kuo*, působil jako novinář a spisovatel. Mezi jeho nejznámější díla patří *Ephemerides Commemorativas da História de Macau*, *O Padroado Português na China* nebo *Esboços e Perfis, coleção de romances e estudos sociais*. Jeho syn, João Feliciano Marques Pereira

⁷⁵ Naproti tomu R. Ávila de Azevedo považuje za první systematický pokus o sepsání dějin Macaa až dílo Švéda Morrisona of Ljungstedt s názvem *Historical Sketch of Portuguese Settlements in China* z roku 1834 psané v angličtině.

⁷⁶ Například jeho nejnovější dílo *Camões no Oriente*. Labirinto de Letras, 2012

⁷⁷ BARBOSA, Paulo. Camões is the first poet of this city. *Macau Daily Times*, 13. 4. 2012

(1863-1909), se po absolvování studií v Lisabonu vydal po stopách svého otce a pokračoval ve vydávání týdeníku *Ta-ssi-yang-kuo*. Přestože v Lisabonu už zůstal a svá díla vydával tam, „(...) veškerá jeho činnost byla vždy spojena s Macaem natolik, že je možné ho považovat za macajského spisovatele.“⁷⁸

Ve třicátých letech 19. století byl vydán čínsko-portugalský a portugalsko-čínský slovník sestavený teologem, matematikem a především znalcem čínského jazyka a kultury, Joaquimem Alfonsem Gonçalvesem (1781-1834).

Mezi nejvýraznější postavy 20. století patřil Luís Gonzaga Gomes (1907-76). Dílo tohoto sinologa a silného zastánce čínské kultury znamenalo velký přínos pro studium dějin Macaa. Působil také jako tlumočnick a překladatel, do čínštiny přeložil například *Os Lusíadas, contados às crianças*. V letech 1941-2 sestavil slovníky *Vocabulário Cantonense-Português* a *Vocabulário Português-Cantonense*. Jeho žurnalistická a publikační činnost byla velmi bohatá, je autorem mnoha děl jako *Festividades Chinesas, Lendas Chinesas de Macau, Macau, Fatos e Lendas* nebo *Chinesices*. „Prostřednictvím svého rozsáhlého díla přispěl ke kulturní výměně mezi Portugalci a Číňany a umožnil Portugalcům žijícím v Macau poznat čínské zvyky a tradice.“⁷⁹

Patrně první spisovatelkou a novinářkou v Macau byla Deolinda de Conceição (1914-1957). Většinu svého života prožila pokraji chudoby. V tehdejší nepřítis tolerantní společnosti se jako rozvedená matka dvou dětí navíc často potýkala s předsudky. Ústředním tématem jejích děl je proto žena a její úděl ve společnosti, její boj ať už proti předsudkům, chudobě nebo za svojí lásku. Její literatura odráží rovněž smutné události v Asii v době druhé světové války. Její díla se vyznačují hlubokou reflexí, často nechybí kritika tehdejších společenských a politických poměrů. Nejznámější je její sbírka povídek s názvem *Cheong-sam*.

Příslušník vznešené macajské rodiny Henrique de Senna Fernandes (1923-2010) byl až do své smrti před třemi lety nejvýraznější osobností kulturního prostředí v Macau. Proslul svým zájmem a snahami o zachování kreolského jazyka Patuá a tradiční macajské kulturní identity. Znamějšími než jeho novinové články nebo sbírka povídek *Nan Van*, jsou

⁷⁸ „(...) toda a sua actividade está ligada de tal forma ao território que o podemos considerar verdadeiro escritor macaense.“ AZEVEDO, Rafael Ávilade. *A Influência da Cultura Portuguesa em Macau*. ICALP – Coleção da Biblioteca Breve – Volume 95. Lisboa: Instituto de Cultura e Literatura Portuguesa, 1984

⁷⁹ „Através de sua vasta obra tenta contribuir para o intercâmbio entre portugueses e chineses dando a conhecer, aos portugueses de Macau, os usos e costumes chineses.“ ESCALEIRA, Maria de Lurdes Nogueira. Breve antologia dos escritores de Macau. *Revista Macau*. op. cit.

jeho romány *Amor e Dedinhos de Pé* a *Trança Feiticeira*, které byly přeložené do čínštiny a angličtiny. Dočkaly se i filmového zpracování. Ve své tvorbě se vrací do Macaa třicátých až padesátých let 20. století, v popředí jeho děl stojí žena a láska. Často se u něho objevuje téma střetu třech odlišných kultur – čínské, portugalské a macajské. V jeho románech, *Amor e Dedinhos de Pé* (1985) i *Trança Feiticeira* (1992), jsou hlavními hrdiny příslušníci rozdílných etnik, pocházejí i z rozdílného sociálního prostředí. Ve druhém zmiňovaném románu je hrdinou mladý a nezodpovědný mladík ze zámožné tradiční macajské rodiny, který svede čínskou dívku, pracující v jejich domě jako nosička vody. Až později si uvědomuje svojí lásku k ní a to, že právě ona je jeho osudem. Poté, co ho jeho rodina kvůli tomu zavrhne, je nucen si vydělávat na živobytí tvrdou prací, na kterou nikdy nebyl zvyklý. Musí projít těžkou životní zkouškou, aby ho jeho nová rodina přijala. Nakonec mají s dívkou svatbu podle tradičních čínských zvyků a narodí se jim potomek. Podle Duarte touto myšlenkou sinizace autor jasně poukazuje na předpokládaný vývoj společnosti v Macau po roce 1999.⁸⁰

V Senna Fernandesově povídce s názvem *A Tancareira*, z jeho prvotiny *Nan Van* (1956), se opět setkáváme s příběhem dvou mladých lidí, pocházejících z odlišného sociálního prostředí – portugalským vojákem a chudou čínskou dívkou. Jejich vztah ukončuje mladíkuv návrat do rodného Portugalska. Se svolením matky s sebou však odváží i jejich společnou dceru, aby byla v Portugalsku vzdělávána křesťanským způsobem. U této povídky Duarte zdůrazňuje:

„(...) macajské dítě nezůstává v Macau, protože zde neexistují objektivní podmínky pro jeho život a proto, aby mohlo být křesťansky vzděláváno. Referuje tak k diaspoře, která musela odejít z rodné země ne z vlastní volby, ale protože zde chyběly podmínky pro jejich život.“⁸¹

Senna Fernandes je nositelem mnoha ocenění, včetně vyznamenání za kulturní přínos od čínské vlády.

José dos Santos Ferreira (1919-1953), často nazývaný Adé, je s největší pravděpodobností posledním autorem, který tvořil v kreolském jazyce Patuá. Byl básníkem i prozaikem, v jazyce Patuá napsal sbírku *Poéma di Macau* (1983) a *Macau, Jardim*

⁸⁰ DUARTE, Maria. *Fições de Macau. Comunidades de Língua Portuguesa*. op. cit. s. 18

⁸¹ „(...) a criança macaense não fica em Macau porque não existem condições objetivas para que possa sobreviver e ser educada cristãmente, dando assim conta também de uma diáspora que esvazia o chão pátrio, não por escolha, mas por falta de condições.“ Ibid. s. 18

Abençoadado (1988). Některé z básní byly dokonce zhudebněny a vydány na CD. O druhém zmiňovaném díle se sám autor vyjádřil takto:

(...) knížečka jednoduchá a skromná, jaká je nakonec i země snů a dobrého lidu, o kterém vypráví. Všechno, co v ní, stránku po stránce, verš po verši, bylo řečeno srdcem a napsáno s láskou k Macau, které nás inspiruje v každém momentu a činu našeho života. (...) „sladký jazyk Macaa“, tento podmanivý dávný dialekt vytvořený našimi předky, bezpochyby představuje jeden z nejtradičnějších rysů této země, která zažila doby slávy a na kterou jsme hrdi jakožto na rodnou zemi, kterou jsme přísahali milovat po celý život.⁸²

Svůj život zasvětil snaze o zachování kulturního dědictví svých předků, jedinečného jazyka Patuá, který na tomto území vznikl. Převážná část jeho díla je právě v tomto jazyce. Kromě prózy a poezie, psal také divadelní hry a operety a stál u zrodu několika periodik. Je rovněž autorem souhrnné práce o jazyce Patuá s názvem *Papiá Cristám di Macau: Epítome de gramática comparada e vocabulário - dialecto macaense*.

Publikacemi o Macau, jeho zvycích, tradicích a legendách proslul Leonel Barros (1924-2011). Tento spisovatel, malíř a hudebník je autorem děl jako *Templos, Lendas e Rituais – Macau, Tradições Populares, Igrejas de Macau e Ceremónias Religiosas* nebo *Macau – Coisas da Terra e do Céu*, ve kterých se portugalským čtenářům snaží přiblížit čínskou kulturu.

⁸² „(...) um livrinho simples e desprezioso, como o são, afinal, a terra de sonhos e o bom povo de quem fala. Tudo que há nele, página a página, de verso em verso, foi ditado pelo coração, escrito com o amor que Macau nos inspira em todos os momentos e actos da nossa vida”. (...) doce “língua maquista“, esse aliciente dialecto antigo criado pelos nossos maiores e que constitui, sem dúvida, uma das mais características tradições desta terra repassada de glórias, bem orgulhosa da Pátria que jurou amar para todo o sempre. ESCALEIRA, Maria de Lurdes Nogueira. Breve antologia dos escritores de Macau. *Revista Macau*. op. cit.

7. Výuka portugalského jazyka v Macau

7.1 Vzdělávací systém v Macau

V minulosti bývalo vzdělání v Macau vždy výhradně v rukou jezuitů. A to již od roku 1573 až do poloviny 18. století. Po dobu koloniální éry se přitom vláda soustředila pouze na vzdělávání portugalsky hovořících dětí. Vzdělávání těch čínských zajišťovaly různé dobrovolné a církevní organizace.

Po roce 1834 se zánikem klášterů a církevních škol se Macao potýkalo s nedostatkem vzdělávacích institucí. „V roce 1872 existovalo pouze šest základních škol, v roce 1893 bylo k dispozici sedm škol pro čtyři tisíce obyvatel.“⁸³

Systém veřejného školství byl zaveden na konci 19. století Portugalci. Po roce 1974 přechod k demokratické formě vlády v Portugalsku rovněž umožnil prosazení větší autonomie na území Macaa a také vytvoření vzdělávacího systému. V roce 1993 vznikla vládní instituce *Direcção dos Serviços de Educação e Juventude*, starající se o vytváření, řízení a rozvoj modelů vzdělání na tomto území. V roce 1995 se dostalo vzdělání přibližně 20% obyvatel.

Míra gramotnosti dnes činí 95,6%, negramotnou část obyvatelstva téměř výlučně tvoří jedinci starší 65 let. Vezmeme-li pouze mladou generaci od 15 do 29 let, míra gramotnosti překračuje 99%. V současné době existuje na území Macaa celkem dvanáct univerzit, čtyři z nich jsou veřejné, osm z nich soukromých. Některé z nich nabízejí studijní programy také v portugalském jazyce. Je to především nejstarší z nich, *Universidade de Macau*,⁸⁴ založená roku 1981. 16,7% obyvatel dosáhlo vysokoškolského vzdělání.⁸⁵

Berlie moderní vzdělávací systém v Macau nazývá „volným“, protože nikdy neexistovalo jasné vymezení mezi čínským, portugalským a britským vzdělávacím

⁸³ „Em 1872 há apenas seis escolas primárias e em 1893 existem sete para 4000 habitantes.“ TEIXEIRA, Manuel. *A educação em Macau*. Macau: Direção dos Serviços de Educação e Cultura, 1982, s.49. In GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa*. Macau: Universidade de Macau, 2007, s. 41. Překlad vlastní i v dalších citacích

⁸⁴ Universidade de Macau není první institucí univerzitního typu na tomto území. Předcházelo jí Gymnázium sv. Pavla, založené Tovařstvem Ježíšovým roku 1594. To je považované za první univerzitu na Dálném východě. Dnes z ní zbyly jen trosky, známé jako zřícenina chrámu sv. Pavla.

⁸⁵ Zdroj: Výsledky Censu, provedeného úřadem Government of Macao Special Administrative Region Statistics and Census Service (DSEC) v roce 2011. Dostupné z <http://www.dsec.gov.mo/>

modelem a chyběla zde jazyková politika.⁸⁶ O otázce vzdělání v Macau hovoří Bray jako o pokračování paradigmatu „jedna země, dva systémy“. Nyní je to „jedna země, mnoho vzdělávacích systémů“.⁸⁷

Zvláštní správní oblast Macao nedisponuje vlastním specifickým vzdělávacím systémem, všechny školy s výjimkou terciálního typu, fungují po vzoru čínského, britského nebo portugalského vzdělávacího systému. Patnáctiletá školní docházka je pro všechny obyvatele zdarma a zahrnuje tři roky mateřské školy, šest let základní školy a šest let nižšího sekundárního vzdělání. Podle údajů DSEJ⁸⁸ existovalo ve školním roce 2011/2012 v Macau 78 škol, z nichž 67 bylo soukromých a pouze zbylých 11 státních.

7.2 Výuka portugalštiny v Macau do roku 1999

Důležitou úlohu v šíření portugalského jazyka nejen v Macau, ale i v celé Asii, sehrál Seminář sv. Josefa, založený jezuiti v roce 1728. Vyučovalo se zde náboženství a portugalština a používaly se stejné učební metody jako pro výuku latiny a řečtiny. Jezuité byli však nuceni seminář opustit roku 1762, kdy byli vykázáni z území Macaa. Teixeira v této skutečnosti spatřuje jednu z hlavních příčin pozdějšího úpadku portugalštiny.⁸⁹

Dlouhodobý nezájem o studium portugalštiny se dokonce Portugalci v letech 1902-1918 rozhodli řešit vypsáním cen Prémio Rei de Portugal a Prémio Rainha de Portugal. Jednalo se o iniciativu biskupa D. Joãa Paulina D'Azevedo. Finanční odměna 40,00\$ náležela studentovi portugalského jazyka čínské národnosti, který dosáhl nejlepších výsledků u závěrečných zkoušek.

Škol, které vyučovaly portugalštinu pro čínské děti, bylo však velmi málo, vzdělání se soustřeďovalo hlavně na portugalskou komunitu a příliš se nedařilo vytvořit vícejazyčné vzdělávací prostředí. To, jak podotýká Grosso, přispívalo k marginalizaci portugalštiny.⁹⁰ Roku 1914 byly zahájeny reformy školství, zahrnující mimo jiné navýšení počtu škol a jejich kapacit, zlepšení podmínek pro učitele a o pět let později také zavedení portugalštiny jako povinného předmětu na školách, financovaných státem. Portugalská vláda si začala

⁸⁶ BERLIE, J. A. (ed.) *Macao 2000*. Hongkong: Oxford University Press, 1999. s. 72-73

⁸⁷ BRAY, Mark - LEE, W. O. (eds.). *Education and Political Transition: Implications of Hong Kong's Change of Sovereignty*. Hong Kong: Comparative Education Research Centre, University of Hong Kong: 1997. In BERLIE, J. A. (ed.) *Macao 2000*. Hongkong: Oxford University Press, 1999. s. 72

⁸⁸ Direção dos Serviços de Educação e Juventude de Macau

⁸⁹ TEIXEIRA, Manuel. *Macao no séc. XVII*. Macau: Direção dos Serviços de Educação e Cultura, 1981

⁹⁰ GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa*. op. cit. s. 45

uvědomovat, že pouze bilingvismus ve vzdělávacím systému může zajistit pokračování kulturní výměny mezi oběma národy.

Neutěšená doba třicátých a čtyřicátých let 20. století paradoxně napomohla statusu portugalského jazyka, kdy se v důsledku druhé světové války uchýlilo do Macaa velké množství uprchlíků portugalského původu. Zvýšil se tak počet portugalských mluvčích a vznikly nové školy.⁹¹ Od roku 1953 mohly získat státní financování i čínské školy vyučující portugalštinu. Byly zahájeny i večerní kurzy portugalštiny pro dospělé.

Důležitým mezníkem pro výuku portugalštiny je rok 1960, kdy byl zaveden zákon, podle kterého každý, kdo chtěl pracovat ve státním sektoru, musel umět mluvit a psát portugalsky. „Nemožnost zavedení portugalštiny jako jazyka mezinárodního soužití pro národ s tak silnou kulturní identitou jakým jsou Číňané a absence plánování a politiky bilingvismu vysvětluje, proč je portugalština prosazována prostřednictvím legislativy.“⁹²

Po roce 1974 se otevírají nové perspektivy pro výuku a studium portugalštiny, nicméně, jak zmiňuje Grosso, stále je velkým problémem nedostatek zkušených pedagogů a adekvátních učebních materiálů.⁹³ V roce 1981 pak vzniká Universidade de Macau, kde je o devět let později otevřena i katedra portugalských studií. Některé programy jsou vyučovány v portugalštině.

S blížícím se rokem 1999, kdy mělo být Macao navraceno Číně, se začíná projevovat nedostatek kvalifikovaných tlumočnicků a překladatelů. Jsou proto otevřeny nové studijní programy a kurzy, jsou přijata nová opatření, mající za cíl přiblížit se neustále proklamovanému bilingvismu ve vzdělání. Většina z těchto opatření ale bohužel zdaleka nedosáhla očekávaných výsledků.

⁹¹ GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa. op. cit. s. 51*

⁹² „A impossibilidade de impor o português como língua nacional de coesão interétnica a um povo com uma forte identidade cultural como o chinês, e a ausência de uma planificação da política do biliguismo explicaque a promoção da língua se imponha através de legislação coactiva. Ibid. s. 54-55

⁹³ Ibid. s. 57

7.3 Výuka portugalštiny v Macau po roce 1999

Macao je jedinečným místem, kde se na malém území střetává hned několik kultur. V minulých letech se proto předpokládalo, že Macao dokáže využít trojí systém ve vzdělání - portugalský, britský a především čínský. Praktické požadavky současného pracovního trhu ale bohužel nasvědčují tomu, že Macao směřuje ve vzdělávání k trojjazyčnosti čínština, kantonština, angličtina.

Ještě před navrácením Macaa Číně existovalo v Macau množství škol, kde byla vyučovacím jazykem portugalština. Například Liceu de Macau, Colégio de Santa Rosa de Lima, Escola Primária Oficial Pedro Nolasco de Silva, Escola Comercial Pedro Nolasco nebo Colégio D.Bosco. Po předání Macaa Číně v roce 1999 zanikly všechny z těchto institucí. V dnešní době existuje v Macau pouze jediná základní škola, ve které je vyučovacím jazykem portugalština a která funguje podle portugalského vzdělávacího systému. Je jí Escola Portuguesa de Macau, založená roku 1998. Ve škole studuje okolo pěti set žáků, většinou se jedná o Portugalce a rodilé obyvatele Macaa, ale i o děti čínského původu.

Co se týče portugalského jazyka na úrovni sekundárního a terciálního vzdělávání, existuje v Macau více možností. Některé střední a vysoké školy i další instituce nabízejí možnost studia v portugalštině. Jsou jimi především následující.⁹⁴

- Bakalářský a magisterský program katedry portugalských studií na Universidade de Macau
- Bakalářský program Právnické fakulty na Universidade de Macau
- Kurzy překladatelství na Instituto Politécnico de Macau
- Kurzy oboru Veřejná správa na Instituto Politécnico de Macau
- Kurzy bakalářských programů na Universidade Aberta da Ásia Oriental

⁹⁴ TEIXEIRA E SILVA, Roberval - MOUTINHO, Ricardo. O ensino da língua portuguesa em Macau/China: fatos e perspectivas. *Revista SIPLÉ*. 2010, n. 1 [cit. 2013-6-31]. Dostupné z http://www.siple.org.br/index.php?option=com_content&view=article&id=149:6-o-ensino-da-lingua-portuguesa-em-macauchina-fatos-e-perspectivas&catid=53:educacao-1&Itemid=91

Níže uvedené instituce nabízejí portugalštinu jako cizí jazyk⁹⁵:

- Katedra portugalských studií na Universidade de Macau a Instituto Politécnico de Macau. Obě univerzity nabízejí kurzy portugalštiny pro studenty různých oborů.
- Universidade São José
- Státní školy zvláštní správní oblasti Macao, od školek po střední školy
- Instituto Português do Oriente
- Instituto de Formação Turística
- Centro de Difusão de Línguas
- Soukromé školy pobírající dotace nabízejí portugalštinu jako volitelný předmět

V současnosti je převážná většina vzdělávacích institucí soukromá, rodiče jsou ochotni investovat do kvalitního vzdělání pro svoje děti. Nezbytná je znalost čínštiny a v dnešní době také znalost angličtiny. Právě studiu angličtiny dávají mladí lidé přednost před portugalštinou.

Kromě nezájmu Číňanů o studium portugalštiny Macao trápí i nedostatek kvalifikovaných učitelů a vhodných pedagogických materiálů. Mnoho učitelů má s výukou jazyků velmi malé nebo žádné zkušenosti. „(...) Panuje dokonce přesvědčení, že stačí mluvit portugalsky na to, abyste mohli portugalštinu vyučovat; (...)“⁹⁶

Studenti, kteří si i přesto pro studium zvolí portugalštinu, tak nejčastěji činí, protože se domnívají, že portugalština jim v budoucnu nabídne lepší uplatnění. Je zde totiž velmi malá konkurence. S tím je spojen i další z nejčastějších důvodů Číňanů pro studium portugalštiny. Při studiu portugalského jazyka nejsou na studenty kladeny tak vysoké nároky jako při studiu angličtiny, proto někteří tvrdí, že studovat portugalštinu není tak obtížné.⁹⁷

⁹⁵ TEIXEIRA E SILVA, Roberval - MOUTINHO, Ricardo. O ensino da lingua portuguesa em Macau/China: fatos e perspectivas. op. cit.

⁹⁶ (...) há mesmo a convicção de que basta falar português para o poder ensinar; (...). GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa*. op. cit. s. 28

⁹⁷ BERLIE, J. A. (ed.) *Macao 2000*. op. cit. s.90

Studie, provedená Paulem Ferreirou, zahrnující 71 studentů portugalštiny ve věku od 10 do 18 let, se zabývala motivací ke studiu tohoto jazyka. Celkem 60% z nich odpovědělo, že portugalštinu studují, protože chtějí studovat jazyky. 34% portugalštinu studuje, protože v jejich škole je povinným předmětem. Pouze 6% ji studuje, protože se jim líbí. Na otázku „K čemu vám v budoucnu bude znalost portugalštiny?“ 39% odpovědělo, že k dosažení lepšího zaměstnání, zatímco 31% odpovědělo, že k ničemu.⁹⁸

V další studii, uskutečněné Máriem Filipem na vzorku 224 dospělých studentů portugalštiny, vyšlo najevo, že 75% z nich se portugalštinu učí, protože se chce učit cizí jazyky. Celých 72% ke studiu vede zájem využívat jazyk v komunikaci s Portugalci. 40% dotázaných si přeje být bilingvní a pro 33% znamená znalost portugalštiny lepší pracovní příležitosti. Zájem o portugalskou kulturu motivuje ke studiu 32% studentů.⁹⁹

Poměrně rozsáhlý průzkum mezi studenty portugalštiny provedla Maria José Grosso.¹⁰⁰ Průzkumu se zúčastnilo celkem 226 studentů, z nichž téměř všichni mají jako mateřský jazyk kantonštinu. Podle průzkumu se nejčastěji portugalštinu učí ženy s vyšším vzděláním, mezi 25 a 34 lety, které již hovoří anglicky. 77 % dotázaných se vyjádřilo, že se portugalštinu učí, protože je užitečné umět další cizí jazyk. Kvůli lepšímu pracovnímu uplatnění se učí 31% studentů, 22% studentů se chce stát překladateli. Podle průzkumu je nejdůležitější vlastností pro zvládnutí portugalštiny dobrá paměť a ochota se učit. Pro 79% dotazovaných studentů je portugalština těžkým jazykem. Za nejobtížnější považují jednoznačně gramatiku, poté slovesné časy a výslovnost. Na samém začátku studia činí studentům největší obtíže správný pořádek slov ve větě (53%) a protože v kantonštině, respektive v čínštině neexistují některé fonémy a slabiky známé z portugalštiny, také výslovnost (33%). Nejvíce studentů (26%) se domnívá, že jejich jazykové znalosti by se výrazně zlepšily, pokud by měli více příležitostí používat portugalštinu.

⁹⁸ CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* op. cit. s. 96

⁹⁹ Ibid. s. 97

¹⁰⁰ GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa.* op. cit. s. 107-134

8. Budoucnost portugalského jazyka v Macau

Je zřejmé, že počet portugalských mluvčích se dlouhodobě snižuje a portugalština zde zažívá obrovský úpadek, přestože se jedná o oficiální jazyk na tomto území. Všeobecné sčítání lidu, konané v roce 2011, ukázalo, že portugalština je prvním jazykem pouze pro 0,74% obyvatel. Toto číslo je výrazně nižší než před dvaceti lety – v roce 1991 podíl portugalských mluvčích ve společnosti činil 1,9% obyvatel. 84% z nich přitom uvedlo Portugalsko nebo jinou portugalsky mluvící zemi jako místo svého předchozího pobytu. Z průzkumu rovněž vyplynulo, že z převážné většiny tuto komunitu tvoří lidé s vyšším vzděláním.

Grosso považuje za nejdůležitější faktory, které oslabují postavení portugalštiny v Macau a její vyhlídky do budoucna, skutečnost, že po roce 1999 velká část Portugalců, kteří zde pobývali, Macao opustila. Tímto výrazným snížením počtu mluvčích se rovněž omezily oblasti používání tohoto jazyka. Mnohem méně se jazyk používá ve společenském životě a v rodinném kruhu, což je zapříčiněno stále nižším počtem smíšených manželství. Také obrovská vzdálenost od Portugalska ubírá na intenzitě kulturních vazeb mezi oběma státy. Na vině vidí i portugalskou televizi, která špatně cílí na diváky. Portugalština se podle ní daleko méně používá při náboženských událostech, protože již byla vytlačena kantonštinou nebo angličtinou. Snižováním počtu portugalských mluvčích také ubývají na důležitosti portugalské kulturní tradice a oslavy svátků.¹⁰¹

Již před rokem 1999, kdy bylo Macao oficiálně navráceno Čínské lidové republice, se začaly objevovat vážné obavy o budoucnost portugalštiny. „Šíření portugalského jazyka v Macau bylo vždy problémem, o kterém se mluvilo, ale pro který se nenalezlo vhodné řešení.“¹⁰²

Vláda se snaží aktivně podporovat výuku portugalštiny a napomáhat šíření a zachování portugalského jazyka a kultury. Tyto snahy však zdaleka nedosáhly svých cílů. Jako hlavní důvod se jeví skutečnost, že čínská komunita, která na území převažuje, spatřuje jazyk jako neúčinný, protože se s jazykem neseťkává v běžném ani v pracovním

¹⁰¹ GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa*. op. cit. s. 20

¹⁰² „A expansão da língua portuguesa em Macau foi sempre um problema sobre o qual muito se foi falando, sem se lhe encontrar a solução desejada.“ CLARO, Rogério Peres - ALVES, Maria Irene. *A Administração Escolar em Macau 1979-1982*. Macau: Direção dos Serviços de Educação e Juventude, 1997 In CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente. Que futuro?* op. cit. s. 63

životě. Většina lidí tak volí angličtinu, která jim připadá méně obtížná, často ji využijí v pracovním prostředí, tak i v soukromém životě. Mnoho lidí má totiž příbuzné v blízkém Hongkongu.

Budoucnost portugalského jazyka v Macau podle mého názoru závisí na tom, zda se vládě podaří motivovat čínskou komunitu ke studiu portugalštiny. V dnešní materiálně založené Číně spatřuji cestu v utužování ekonomických vazeb s lusofonními zeměmi a vytváření nových pracovních příležitostí. Pokud by více lidí mělo možnost portugalštinu využívat ve svém pracovním prostředí, podařil by se možná změnit všeobecně zažitý názor o neužitečnosti tohoto jazyka. Pro studium samotné je pak zapotřebí nejen kvalifikovaných učitelů, ale i zkvalitnění výuky jazyků. Výuka jazyků v Číně je dlouhodobě velice neefektivní, protože je založená téměř jen na pasivní formě výuky. Studenti v početných třídách nejsou zvyklí ve vyučovaném jazyce mluvit nebo diskutovat, důraz je kladen na psaní a čtení. Studenti pak sice jsou schopni bezchybného písemného projevu a četby knih v originále, ale jejich mluvený projev je na začátečnické úrovni.

Zachování nebo zánik jazyka na určitém území je také podmíněn jeho každodenním využíváním uvnitř dané komunity, v rámci rodiny, při kulturních a náboženských událostech. Je zároveň také třeba mít na paměti, že žádný jazyk nemůže být ve společnosti udržován uměle. Pokud přestane být užitečný, jeho zánik je přirozeným procesem. Filipe výstižně přirovnává chování jazyka k živému organismu, mající čas života, po který je užitečný. Ve chvíli, kdy svůj životní cyklus završí, není léku, jenž by ho udržel při životě.¹⁰³

¹⁰³ FILIPE, Mario. *Macau e a Situação Futura da Língua Portuguesa*. Revista Camões n. 7.1999, s. 102-106

Závěr

Tato práce měla za cíl detailně zmapovat vývoj a současnou situaci portugalského jazyka v Macau, poslední evropské kolonii na asijském území.

V úvodu práce jsem se zabývala popisem historického vývoje malého území Macaa, na kterém se značnou měrou podepsala portugalská přítomnost trvající téměř pět století. Macao začalo nabývat na důležitosti již před příchodem Portugalců, kdy těžilo především ze své velice výhodné geografické polohy v ústí Perlové řeky. Od 16. století dosahovalo Macao nebývalé prosperity díky rozvoji námořního obchodu s okolními zeměmi a stalo se nejvýznamnějším obchodním centrem pro celou oblast. Ostatní evropské velmoci si uvědomovaly strategickou důležitost Macaa pro ovládnutí námořního obchodu v jihovýchodní Asii. Portugalci v Macau tak museli čelit útokům Holanďanů a Britů, vždy při nich však stálo štěstí. Je zřejmé, že setrvání Portugalců v Macau bylo vždy v rukou Číňanů a záleželo pouze na tom, zda portugalskou přítomnost bude mocný císařský dvůr tolerovat. Významnou roli zde sehrálo obratné vyjednávání Portugalců a úplatky pro čínské úředníky. Vzhledem ke vzdálenosti od lisabonského dvora si správa Macaa ponechávala poměrně velkou autonomii, ani čínská strana do správy výrazněji nezasahovala. Události na evropském kontinentě většinou dění v Macau bezprostředně neovlivňovaly, proto Macao tak mohlo jít cestou vlastního vývoje.

První generace osadníků byla kromě Portugalců složená také z obyvatel z celé Asie. I dnes je etnické složení místního obyvatelstva poměrně rozmanité. Stejně jako tomu bylo v dřívějších dobách, i dnes zde převládá obyvatelstvo čínského původu. Tvoří více jak 90% celkového obyvatelstva. Kantonština je proto nejpoužívanějším jazykem, hovoří jí 83,3% obyvatel. Mnoho obyvatel hovoří dalšími dialekty čínštiny. Po přičlenění Macaa k Čínské lidové republice roku 1999 se rozšířilo používání standardní čínštiny, která je v Číně používána jako univerzální dorozumívací prostředek a je jazykem výuky na mnoha školách. V posledních několika letech se zde čím dál tím více používá angličtina, a to zejména v obchodní sféře.

Přestože portugalština je v Macau oficiálním jazykem, představuje zde menšinový jazyk. Portugalci do Macaa kromě křesťanské víry přinášeli i svůj jazyk, který však zůstal jazykem spojeným především se správou území. Hovořili jím úředníci vyslaní

z Portugalska, obchodníci a společenská elita. Prostí čínští obyvatelé, kterých byla většina, povětšinou zůstávali portugalštinou nedotčeni.

V důsledku vlivu ostatních jazyků v Macau vznikla kreolizovaná forma portugalštiny, která se stala dorozumívacím prostředkem mezi Číňany, Portugalci a obyvateli Macaa, pocházejícími z ostatních zemí. Tento kreolský jazyk zvaný Patuá, byl důležitou součástí macajské tradiční kultury. Patuá nikdy nebyl v Macau oficiálním jazykem, ve školách nebyl vyučován, ale přesto měl ve společnosti důležité místo. Sloužil jako opozice ke spisovné evropské portugalštině a často byl prostředkem ke kritice a vymezování se proti portugalské nadvládě v řadě satirických skečů. Jeho používání se omezilo už na konci 19. století a z důvodu zpřístupnění vzdělávání širším vrstvám obyvatelstva v průběhu 20. století, se od jeho užívání upustilo úplně. Níže stručně uvádím nejvýraznější rysy tohoto jazyka.

- a) Výslovnost /ch/ se liší od portugalštiny, vyslovuje se jako české [č].
- b) /z/ a /s/ na konci slova se nikdy nevyslovují jako [ʃ], ale jako [z].
- c) Nazální diftongy neexistují.
- d) Přízvuk bývá označen i tam, kde není potřeba.
- e) Stejně jako ostatní asijské jazyky postrádá členy určité.
- f) Slovesa se nečasují, nerozlišuje se osoba, číslo ani způsob, což je dalším znakem, typickým pro asijské jazyky.
- g) Přivlastňovací zájmena se tvoří pomocí slova *sua* připojenému za osobní zájmeno.
- h) Množné číslo podstatných a přídavných jmen se tvoří reduplikací jako v malajštině.
- i) Příslovce lze rovněž reduplikovat. Značí to vyšší míru vlastnosti.
- j) Průběhovost se vyjadřuje pomocí částice *ta*, která pochází z portugalského *está*.
- k) Minulý děj se vyjadřuje pomocí částice *já*.
- l) Budoucí čas se tvoří vložением příslovce *lôgo*, popřípadě jeho zkrácené formy *lô*

V současné době je portugalština mateřským jazykem pro pouhých 0,74% obyvatel. Portugalština, kterou se hovoří v Macau, prošla v průběhu staletí vývojem a od standardní evropské portugalštiny se liší v řadě aspektů. Nejdůležitější fonetické odlišnosti by se daly shrnout následovně:

- a) Diftongizace finálních vokálů
- b) Výslovnost atonického finálního *o* jako [o]
- c) Výslovnost diftongu *ão*, který se vyslovuje pouze jako [ã]
- d) Častá vokalizace koncového – *l*
- e) Koncové – *r* v macajské portugalštině často odpadá.
- f) Koncové – *s* v plurálu se nevyslovuje.
- g) Zaměňování jednokmitového a vícekmitového *r*
- h) Výslovnost fonému /*ch*/ připomínající české [č]

Pokud jde o morfologii, nejvýraznějšími rysy pro macajskou formu portugalštiny je:

- a) Zaměňování členů a rodů
- b) Vynechávání koncového – *s*, značícího množné číslo
- c) Zredukované časování sloves

Nejzajímavějšími syntaktickými jevy jsou:

- a) Neshoda podstatného jména s přídatným v rodě a čísle, neshoda podmětu s přísudkem
- b) Nadužívání přítomného času, často nahrazuje konjunktiv
- c) Absence sloves a předložek ve větě
- d) Tvoření otázky pomocí slovesa v kladném a záporném tvaru

Většina z těchto jazykových jevů má původ v malajštině a ostatních asijských jazycích, čínština však začala portugalštinu ovlivňovat až v moderních dobách. Část jazykových jevů je rovněž pozůstatkem z kreolu Patuá. Existují i některé podobnosti s brazilskou formou portugalštiny. Vysvětlením může být obrovská vzdálenost od Portugalska, díky které si jazyk uchoval některé jevy a slovní zásobu ze staré portugalštiny, stejně jako v brazilské formě portugalštiny.

Co se týče slovní zásoby, portugalština na tomto území je obohacena o výrazy pocházející nejčastěji z kreolu Patuá, malajštiny, angličtiny a španělštiny. V současné době také obsahuje obrovské množství slov z čínštiny a kantonštiny, jedná se hlavně o slova označující různá jídla a slova spojená s každodenním životem. Místní forma portugalštiny má i velice specifický rytmus, i zde je patrný vliv čínštiny.

Podíl portugalských mluvčích v macajské společnosti dlouhodobě klesá. Mnoho Portugalců Macao opustilo v roce 1999, kdy bylo území oficiálně navraceno Číně. Noví

mluvčí z řad Číňanů nepřibývají. Důvodem je jejich přetrvávající nezájem o studium tohoto jazyka. Jeví se jim jako málo užitečný a přednost dávají angličtině.

Bude zajímavé sledovat, zda snahy tamní vlády o pozvednutí portugalštiny budou úspěšné a jaký bude další osud tohoto jazyka na území na jihočínském pobřeží.

Resumé

Esta tese, chamada *A língua portuguesa em Macau*, tem como objetivo descrever a situação do português na última colônia europeia no Oriente. Macau foi colonizada e administrada pelos portugueses durante quase cinco séculos até o dia 20 de Dezembro 1999. Hoje faz uma parte da China como a sua região administrativa especial. O primeiro capítulo trata da história da presença dos portugueses desde o século XVI até a transferência do território em 1999. Depois de examinar todos aspectos históricos e culturais, é óbvio que a soberania de Macau foi sempre partilhada entre os portugueses e os chineses. Os portugueses trouxeram rapidamente prosperidade a esta pequena península, mas durante os séculos foi só a vontade dos chineses que permitiram os portugueses restar em Macau.

Para descrever detalhadamente a situação linguística é preciso conhecer informações sobre os habitantes de Macau. O segundo capítulo faz uma breve abordagem na demografia de Macau e apresenta o desenvolvimento de número dos habitantes durante os séculos e a composição étnica. Não são só chineses e portugueses quem vivem em Macau, a composição étnica da sociedade é muito mais diversa. Desde o século XVI os habitantes das várias países chegaram a Macau. Estes foram nomeadamente de Malaia, Índia, Indonésia, Filipinas, Japão, Tailândia, mas também da África e Europa. As várias culturas coexistiram neste pequeno território e formaram um ambiente único multicultural, um sítio de várias tradições, costumes, hábitos, crenças religiosas e línguas.

O terceiro capítulo apresenta a população crioula dos Macaenses, um resultado de mistura de vários étnicos e culturas. *Filhos da terra*, os Macaenses genuínos, tem geralmente ascendência mista asiática e europeia. Infelizmente esta cultura crioula está a desaparecer e com eles também o antigo crioulo Patuá, a característica mais significativa desta comunidade.

O capítulo seguinte analisa a situação linguística de Macau. As línguas oficiais são o cantonês, o mandarim e o português. A população é composta maioritadamente por chineses (mais de 90%), por isso a língua mais usada é o cantonês. É importante distinguir entre as formas do chinês diferentes. O capítulo apresenta o desenvolvimento e a situação de cada língua. Além das línguas oficiais descreve a situação de inglês. Nos últimos anos o inglês tornou-se uma língua de grande importância, sendo a língua comercial.

Apesar de ser a língua oficial deste território, o português representa aqui uma língua minoritária. Segundo o Censo de 2011, o português é a língua materna só para 0,74% dos habitantes. O quinto capítulo é dedicado a descrição detalhada do português de Macau. A primeira parte foca o antigo crioulo de base portuguesa, o Patuá, e os seus aspectos linguísticos. O Patuá tem muitos traços comuns com outros crioulos indo-portugueses. No início recebeu influência sobretudo do malaio e de algumas línguas de Índia, mais tarde é evidente a influência do cantonês, chinês e inglês.

A segunda parte deste capítulo trata da situação do português actual e faz referências a diferenças fonéticas, morfológicas, sintácticas e lexicais do português de Portugal. As características mais importantes na fonética são a ditongação e a queda do *-r* final na maioria dos verbos. Quanto a morfologia, a confusão dos géneros e a redução de flexão verbal é frequente. Na sintáctica a influência do chinês é muito evidente. Também o vocabulário possui muitas palavras chinesas, sobretudo as palavras ligadas a comida e a vida quotidiana.

O intercâmbio cultural, principalmente entre a cultura chinesa e ocidental, influencia também a literatura portuguesa neste território. Além dos autores portugueses, como Camilo Pessanha ou Venceslau de Moraes, quem tradicionalmente faz parte da literatura de Portugal, há muitos escritores ilustres nascidos em Macau. Os autores mais importantes são Luís Gonzaga Gomes, Deolinda de Conceição, Henrique de Senna Fernandes, Leonel Barros e José dos Santos Ferreira, um grande defensor do Patuá macaense. A literatura macaense tem algumas diferenças da literatura portuguesa, especialmente quanto à temática. O sexto capítulo fala sobre a literatura de Macau.

O capítulo seguinte apresenta o sistema de educação de Macau e o ensino do português até e depois do ano 1999. No passado, o ensino do português era principalmente dirigido pelos Jesuitas. Depois de transferência de Macau em 1999, a maioria das escolas com currículo português desapareceram. Além da deficiência dos materiais e professores qualificados o maior problema do ensino do português neste território é o desinteresse dos estudantes. A maioria dos estudantes chineses prefere o inglês como a língua estrangeira, porque é mais útil do que português.

O último capítulo trata dos factores mais importantes para a difusão da língua portuguesa. Na sociedade de maioria chinesa será muito difícil atrair o interesse dos estudantes chineses, considerando a potência do inglês no mundo moderno.

Bibliografie

- AZEVEDO, Rafael Ávilade. *A Influência da Cultura Portuguesa em Macau*. ICALP – Coleção da Biblioteca Breve – Volume 95. Lisboa: Instituto de Cultura e Literatura Portuguesa, 1984
- BARBOSA, Paulo. Camões is the first poet of this city. *Macau Daily Times*, 13. 4. 2012
- BATALHA, Graciete Nogueira. *Estado Actual do Dialecto Macaense*. Coimbra: Faculdade de Letras da Universidade de Coimbra, Instituto de Estudos Românicos, 1959
- BATALHA, Graciete Nogueira. *Língua de Macau. O que foi e o que é*. Macau: Imprensa Nacional de Macau. 1974
- BATALHA, Graciete Nogueira. *Glossário do Dialecto Macaense*. Macau: Instituto Cultural de Macau, 1988
- BATALHA, Graciete Nogueira. *O Português Falado e Escrito pelos Chineses de Macau*. Macau: Instituto Cultural de Macau, 1995
- BERLIE, J. A. (ed.) *Macao 2000*. Hong Kong: Oxford University Press, 1999
- CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *A Língua Portuguesa em Macau. Do Passado para o Presente: Que Futuro?.* Macau: Imagem Redonda, 1999
- CORREIA, Ana Cristina Rouillé. *Revista Camões. Macau, Macaenses e Língua Portuguesa*. 1999. n. 7. s. 119 - 124
- CREMER, R. D. *Macau. City of Commerce and Culture. 2nd Edition: Continuity and Change*. Hong Kong: API Press, 1991
- DIEZ, Blanca Aurora. *Language Change in Progress in the Portuguese of Macau*. Michigan, USA: University Microfilms International, 1981
- DUARTE, Maria. *Fições de Macau. Comunidades de Língua Portuguesa*, 2000, n. 15, II. Série. s. 15 - 32

ESCALEIRA, Maria de Lurdes Nogueira. Breve antologia dos escritores de Macau.

Revista Macau, 2012, n. 29. [online]. [cit. 2013-06-10]. Dostupné z:

<http://www.revistamacau.com/2012/11/27/breve-antologia-dos-escritores-de-macau/>

FERREIRA, José dos Santos. *Papiá Cristám di Macau. Epítome de Gramática Comparada e Vocabulário – Dialecto Macaense*. Macau: Tipografia de Missão do Padroado, 1978

FERREIRA, José dos Santos. *Papiçám di Macao*. Macao: Fundação Macao, 1996.

FILIPE, Mario. Macau e a Situação Futura da Língua Portuguesa. *Revista Camões*. 1999. n. 7. s. 102 - 106

GROSSO, Maria José dos Reis. *O Discurso do Ensino do Português em Macau a Falantes de Língua Materna Chinesa*. Macau: Universidade de Macau, 2007

KLÍMA, Jan. *Stručná historie států. Macao*. Praha: Libri, 2012

LESSA, Almerindo. *A História e os Homens da Primeira República Democrática do Oriente*. Macau: Imprensa Nacional, 1974

NGAI, Gary. A Questão da Identidade Cultural de Macau. *Revista Macau*. n. 7, 1999.

PINA-CABRAL, João de – NELSON, Lourenço. *Em terra de tufões: dinâmicas da etnicidade macaense*. Macau: Instituto Cultural de Macau, 1993

PINA-CABRAL, João de. *Between China and Europe: person, culture and emotion in Macao*. London: Berg, 2002

TEIXEIRA, Manuel. *Os Macaenses*. Macau: Imprensa Nacional, 1965

TEIXEIRA, Manuel. *Macau no séc. XVII*. Macau: Direção dos Serviços de Educação e Cultura, 1981

TEIXEIRA E SILVA, Roberval - MOUTINHO, Ricardo. O ensino da língua portuguesa em Macau/China: fatos e perspectivas. *Revista SIPLE*. 2010, n. 1 [cit. 2013-6-31].

Dostupné z

http://www.siple.org.br/index.php?option=com_content&view=article&id=149:6-o-ensino-da-lingua-portuguesa-em-macauchina-fatos-e-perspectivas&catid=53:educacao-1&Itemid=91

TLÁSKAL, Jaromír. *Fonetika a fonologie současné evropské portugalštiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2006

Elektronické zdroje:

Výsledky Censu, provedeného úřadem Government of Macao Special Administrative Region Statistics and Census Service (DSEC) v roce 2011. Dostupné z:

<http://www.dsec.gov.mo/>

2009 Report on International Religious Freedom – China (Macau SAR). Dostupné z:

<http://www.refworld.org/>